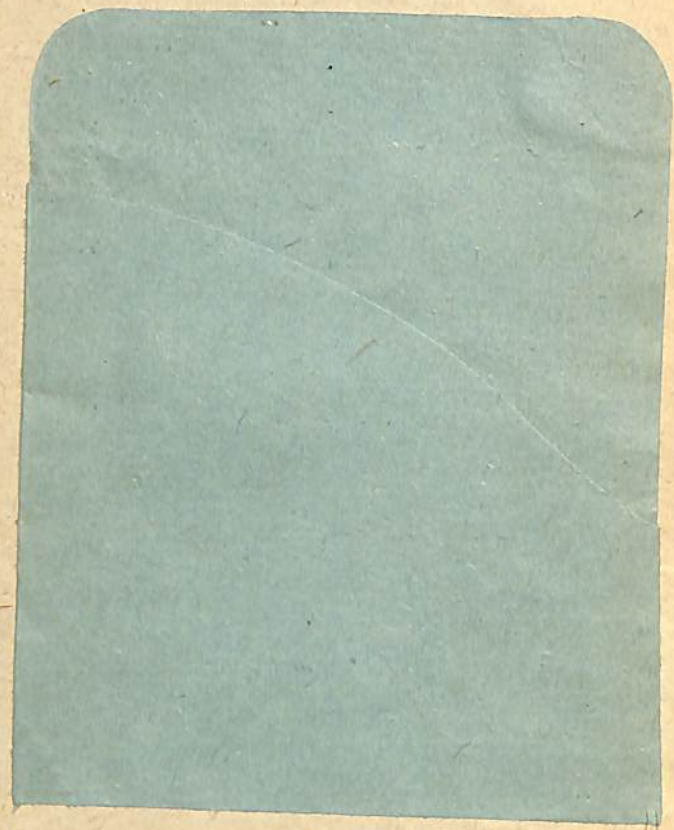

3815

82.092

4-61

23 JUN 2005

82-092

5-61

Քոճ. Լևոն Կիսեղյան
[ձառնարկայէս]

2 NOV 2008

այ.

281

ՔԵՐԹՈՂ ԱՄՈՒԻ ՄԸ ՀԱՐԻԻՐԱՄԵԱԿԸ

ՌՈՐԵՐՏ ԲՐԱԻՆԻՆԴԻ ԾՆՆԴԵԱՆ

ՀԱՐԻԻՐԱՄԵԱԿԸ

ԷԼ

ԵՂԻՍԱԲԷԹ ԲԱՌՈՒՆՏ-ԲՐԱԻՆԻՆԴԻ

6601
1000
42027

ՏՊԱՐԱՆ «ՇԱՆԹ», ՂԱԼԱԹԻՍ

1912

4C

սօր՝
հա-

սա-

ա-

էթ

ող,

երն

էմ

ել

իք

այ-

հա-

մէջ

ին՝

ա-

ՔԵՐԹՈՂ ԱՄՈՒՄԸ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ

ՌՈՒԲԵՐՏ ԲՐԱԽՆԻՆԳԻ ԾՆՆԴԵԱՆ

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ

ԵՒ

ԵՂԻՍԱԲԷԹ ԲԱՌՌԷՏ-ԲՐԱԽՆԻՆԳ

Երկու մեծ ազգեր, Անգղիան և Իտալիան, այսօր՝ Մայիս 7ին, նշանաւոր անձի մը ծննդեան հարւարամեակը կը տօնեն:

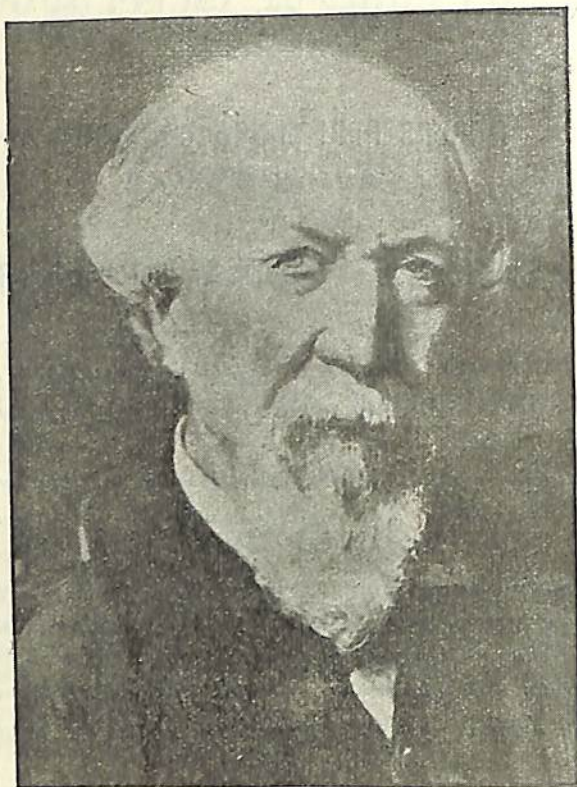
Գովարանեալն է, Ռորերա Բրաւնինգ, իննևտասան տարեկան զարու Պառնասին անմահներէն մին, որուն առջնութիւնը և անբաժան, իր անմահ կինը, Եղիսաբէթ Բառնէտ-Բրաւնինգ՝ հաւասարապէս մեծանուն քերթող, երկուքն ալ ազգով Անգղացի: Երկու ազգութիւններն ալ՝ միեւնոյն հիացումով ոգևորեալ, նախանձընդդէմ կը ճգնին մեծ քերթողին հռչակին պարծանքը իւրացնել:

Քանզի առաջինը՝ Բրաւնինգի իսկական հայրենիքը եղած է, երկրորդը՝ ընտրականը:

Անգղիոյ մէջ առաջին անգամ իր խորաքնին նայուածքը ճշմարիտ լոյսին բացուեցաւ և կորովամիտ իմացութիւնը՝ ներկուռ զարգացման, մինչ Իտալիոյ մէջ անոր զգայուն սիրտը պիտի սորվէր սիրելը և հողին՝ գերբնական թրթռումէ թեւադրուած, հոգեհնչակ քնարերգի:

Եթէ մին՝ անոր կեանք ու ընկերական դիրք տուաւ,
առուգիւ միւսը՝ անոր պարզեւեց բանաստեղծական խանդ
ու աւիւն և անմահի դափնեպսակ:

ՌՈՐԵՐՏ ԲԲԱՒՆԻՆԳ

Այլ համալսարանական այս յուշարար հանդէսներուն
առթիւ, մասնաւորապէս երեք քաղաքներ, քերթողին
իրենց թողած յիշատակները վերարձարեցով կը փառա-
ւորուին:

Ասանք են Աղօլօ, Հոոմ, Լօնդրա. իրարմէ չաւ
տարբեր՝ դիրքով ու գեղով, պատմութեամբ և կարեւո-
րութեամբ:

ԵՂԻՍԱԲԷԹ ԲԱՌՈՒՆՏ ԲԲԱՒՆԻՆԳ

Վենետիկեան փոքրիկ աւանի մը քաղաքացեալը՝ որ
իր միակ ունեցած պողոտան Բրաւնինգի անունով այսօր
մկրտեց, կամպիտոլիոնի մէջ բաղմոյ՝ Հոոմայ քաղաքա-

պետը և մեծագոր Ռրիտանական Կայսրութեան ոստանին Լօրդ Մայօրը, հրեքն ալ իրենց ժողովուրդին տաժած հիացումին ներկայացուցիչներ, թափօրով կ'երթան արձանաքարներ զետեղել հոն՝ ուր նա սիրեց, հոն՝ ուր իր փառքին մէջ կը հանգչի: Գերազոյն ծնունդներու յատուկ է մէկէն աւելի սրտերու իշխել. մի քանի աղբւրու, ամբողջ մարդկութեան զարմանասքանչ պաշտամունքը նկատուիլ:

Նա ալ՝ իր կենդանութեանը, հաւասարապէս սիրեց Անգղիան, Ֆրոնչիէն, Հռոմը, Աղօլօն և Վենետիկը: Զուգեց մանաւորապէս յարիլ երկրի մը. փափաքեցաւ պատկանիլ ամէնուն, ոտուզել ուղելով այն նշանաւոր խօսքը որ Արուեսթը չունի հայրենիք: Սակայն եթէ հայրենիքը վարանական կը մնայ, ունեցաւ նա որոշ ծնող մը: Բրաւնինգլին հայրն է Անգղիան, որդեգրողը՝ Իտալիան, ինչպէս իր երգովն իսկ կը հաստատէ. «Սթէ սիրսս բանալու ըլլաք, պիտի զգնաք հոն դրուսմուած Իտալիոյ անուներ»:

Այս տողերն են որ ոսկետուռ արձանագրուեցան Վենետիկոյ փառփիւնազեղ ջրերուն մէջ ցուցած Ռէչցօնիկօյի պալատին մէջ, ուր մեծ քերթողը իր վերջին շունչը աւանդած է:

Մեծանձն ու վեհօգի, սուր միտք և գողար սիրտ, քերթող-փիլիսոփայ, սաւառնելով անցաւ սահմանագլուխները, Մարդկութեան մշտածուփ մեծ սերտը երթալ խուզարկելու:

Բրաւնինգլ այն ցայտուն դէմքերէն մին է, որուն նմանը դարերն իսկ իրենց երկար ընթացքին մէջ քիչ անգամ կը հանդային: Նման այն յարազօդ մետաղներու խառնուրդին՝ որոնց սքանչելութեան գաղտնիքը լոկ անոր հնարչին կը պատկանի, այսպէս ալ գերազոյն ոգի-

ներու ներմարդութեան պահուն, Արարչութիւնը, անոնց սաղմին մէջ կայլակ մը գերբնական էութիւն կը կաթեցնէ, որմէ կը ծնի հոգւոյ վսեմութիւնը՝ քիչերու առանձնաշնորհուած:

Արդարեւ, Բրաւնինգլի ցեղական տոհմացոյց ծառէն կը նշմարենք որ ինքը՝ Կոէօլ, գերման, սկոտլա արիւնով, Անգղիոյ մէջ զանգուած խառնուրդ մըն է, խաւական կախարդիչ միջավայրին մէջ քիւրեղացած:

Ցեղական և անձնական իր այս արտասովոր յատկութիւններուն շնորհիւ, կը թեւակոխէ կ'անցնի իր դարը, նորանշոյլ արահետ մը բանալով քերթողական ասպարէզին: Իր անունը Շէքսպիրի, Միլտոնի միատեղ յիշատակուելովն հանդերձ, ինքը կը մնայ Ժ. Դարուն Անգղիացի ամենամեծ քերթողը: Ճշմարիտ է ուրեմն Ժ. Ֆօթենիսկամին, Բրաւնինգլի հոմար տուած դրուատիքը թէ՛ «Այս վերջին յիսնամեակին մէջ ո՛չ մի Անգղիացի ներքող իրմէն աւելի մարդկային կեանքին եռփունը քափանցած, մարդուս պատմութեան ասպարէզին մէջ միջամուխ եւ անոնց վերաբերեալ դէպքերուն նկատմամբ կատարուած դիտողութիւններ այնքան խորագին եւ լայնահանգաւ դատողութեամբ պարզած է»:

Բրաւնինգլի քերթողական բովանդակ գործոց միայն ցանկը 51 երեսէ բաղկացած գրքոյկ մըն է^(*): Հեղինա-

(*) Ռ. Բրաւնինգլի և Նշ. Բառէտ-Բրաւնինգլի երկասերութեանց մասին՝ իտալացի թարգմանիչ և կենսագրող հեղինակներուն մէջ նշանակելիները են Chiarini, Nencioni, La Pezzè Pascolato, Donna Grazia Pierantoni Mancini, Tullo Massarani, Teresa Venuti, Prof. Federico Garlanda և Fanny Zampini-Salazar Տիկինը: Այս վերջինին յառաջարանք Անա, Ֆոքացցառօն գրած է. Ժանօթութեանս մեծամասնութիւնը՝ այս ընտիր մատենէն քաղած եմ, որուն մէջ բաւական աղբայրներս ընդարձակ տեղեկութիւններէ զատ, երկու քերթողներուն ալ գործոց ցուցակը կրնան գտնալ, իսկ անոնց բովանդակ գործոց՝ 51 երեսէ բաղկացած ցանկը, Բօստոնի մէջ, Բրաւնինգլ Ընկերութեան կողմանէ տպագրուած է:

կին յորդառաւ երեւակայութենէն ըզխած այս հսկայ արտադրութիւնը՝ իր տասերկու տարուան հասակէն կը սկսի, ութսուներորդին մօտ կանգ առնելով՝ այսինքն իր կեանքին հետ:

Փարաւոններուն կը նմանի, որոնք գահ բաղմածնուն պէս, իրենց առաջին զբաղումը, կեանքերնուն ամբողջ նպատակը, սեպհական բուրգին չինութեան մէջ կը կայանար: Բրաւնինգ՝ իր ծաղիկ հասակէն մինչև խոր ծե-

Ագոլօի համայնապատկերը

բութիւն, անդուլ կը գործէ, ամբողջ մատենադարան մը լեցնելով: Սա կը մնայ անոր ինքնակերտ յիշատակարանը՝ ո՛չ թէ գերիներու մաղկրինչ դէզին վրայ բրգացած, այլ իր սրտին տրոփումով, մտքին փշրանքով, գրչին անխոնջ ընթացքով կանգնուած և հրը իր կեանքին վերջին կաթիլովը՝ կոթողին հրաձև կատարը կը զետեղուի, հոգին՝ այլ ևս պաշտօնը կատարած, անմահութեան մէջ կը վերադառնայ:

★

Իր համբաւին շուրջը՝ այսօրուան տեղի ունեցած բարեկյորդոր պայքարին նման, Բրաւնինգի մահուան ատենն ալ երեք քաղաքներ՝ մեռալին մարմնոյն տիրանալու համար նախանձընդդէմ ողորեցան: Վենետիկը՝ ուր մեծ քերթողը վերջնականապէս հաստատուած էր և վախճանած, որով Տոմերուն քաղաքը արդար իրաւունք մը կ'ստանար. Լօնդրան՝ որ Անգղիոյ պատուաբեր դաւակը կուգար Իտալիայէն պահանջելու և տանիլ զետե-

Ագոլօ, Ռոբերտ Բրաւնինգ փողոցը և բնակած տունը

ղել անոր դադաղը բրիտանական անմահներուն Պանթէոնին մէջ: Վերջապէս Ֆիռէնցէն՝ ուր Բրաւնինգ փափաքած էր թաղուիլ, Ֆիլէզօլօյի դալարադեղ դարաստաններուն շուքին ներքև, հոն՝ ուր 28 տարիէն ի վեր, երանութեան մէջ կը հանդէսէր իր հոգւոյն ընկերը, սրտին սէրը, փառքին կէսը՝ Եղիսաբէթ Բառուէտ, անցեալ դարուն ամենանշանաւոր քերթողուհին:

Միթէ Բրաւնինգ չէ՞ր գրած. «Եթէ հոգիս պատանդ կապերը արձակուած, գլուխս գերեզմանէս վեր ելլար, քու երկրիդ մէջ պիտի վերադառնայի, Իսաիաս...»:

Այս գողտր տողերով, քերթողը արդէն իր վերջին կամքը յայտնած էր՝ որ սակայն չի կատարուեցաւ, քանի որ անոր չիրիմը Ուէստմինստրի Աքքայարանին մէջ կը գտնուի:

Հետեւաբար խալական ժողովուրդը երախտապարտ սխրանքով կը մասնակցի սյա հարիւրամեակին յուշարար հանդէսներուն, որովհետեւ այս գերապանծ ամուրը հզօրապէս սիրեց իրենց երկիրը: Ինքնազատութեան ճղատումներուն կէտ նպատակին իւրացուցած, այն ժամանակներուն հայրենասէր ողիով վառուած, երգեցին, յուզեցին Եւրոպան, վշտակից լացին սե օրերուն տղէտները, երբ խալական թերակղզին պառակտուած՝ օտար լուծի տակ կը հեծէր: Անոնց հոգեցունց քնարին ձայնէն ո՛չ միայն քրիստոնական հողին ասպնջականութեան դիմած՝ Մաժմինի և հայրենասէր փախստականները խրախոյս կ'ստանային, այլ անգղիական ընդհանուր համակրանքը մեղմիւ կուգար Իտալիոյ վշտերուն կարեկից՝ իր հետ քերելով մարտանաւներ՝ որոնք պիտի թեւարկէին Մարսալայի հաղար քաջերուն խիղախ ձեռնարկը:

Ինչպէս որ Բրաւնինգ՝ Ալօյօի բլուրներուն, Հռոմայ դաշտանկարին և Հռովէնայի շոճիներուն մէջ իր Մուսան դտած էր, նոյնպէս ալ Բառուէտը՝ Փլորենտեան մեղմ ու կենսատու կլիմային մէջ պիտի վերստանար ճշմարիտ երջանկութեան հետ իր առողջութիւնը:

Արդ, ինչպէս այսպիսի առանձնաշնորհուած բնութեան և գեղարուեստի գեղեցկութեան մոգիչ զօրութեան չի սքանչանալ, Թերեւս պիտի առարկեն թէ միթէ բնութիւնը ամէն տեղ միեւնոյն գեղն ու հրապոյրը չունի: Անշուշտ, սակայն գեղեցիկն ալ իր շրջանակին կը կարօտի, իր սնդոյրին, իր սեթեւեթին:

Այս նրբին խնդիրը, բանաստեղծական ոգիով զա-

նաղանած, Բրաւնինգ և Բառուէտ, իրենց կաթոգին ցանկացած ամուսնութեան յաջորդ օրը, թողնելով Անգլիան՝ իրենց երկրորդ հայրենիքը ընտրեցին Իտալիան, ո՛չ միայն անոր երկնքին պայծառութենէն կամ թանգաքաններուն պերճութենէն հրապուրուած, այլ որովհետեւ ան մշտաբուղիս աղբիւրն է թելագրումի. յորտաբուսիկ խանձարուրը չքնադարուեստին, ուր՝ ամէն բնութիւն, իր մտքին պաշարը կրնայ հայթայթել:

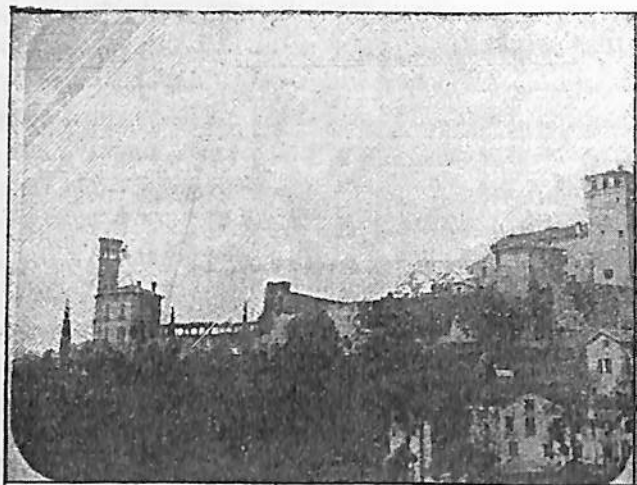
Այս երկրին բնութեան և արուեստին գեղեցկութեան մէջ տմէն ինչ ներփակ է: Հո՛ս. երաժշտին համար նորալուր մեղեդիներ կան, նկարչին՝ նամար վառ երանգապնակ և արձանագործին՝ ճապուկ և վայելչակազմ կնոջական շնորհ: Կը խօսին անոր հնութիւնները, զորս հարցափորձելու եկած էր Բրաւնինգ:

Անկէ ետքը որ Աթէնքը Հռոմայ յանձնեց քաղաքակրթութեան գերագահութիւնը. Իտալիան եղաւ գեղարուեստին թեւարկողն ու խանձարուրը, ուր գեղեցկին ճաշակը՝ տեղափոխուած տունկի նման խորարմատ ունճացաւ, պարբերական ծաղկումներով, ինչպէս են բաղձամուտ տունկերը՝ միշտ արմատէն վերածին:

Եկիտարէթ Բառուէտին՝ Փուիդօի օսն պատուհանէն կոչուած իր քերթումին մէջ, սքանչելի կերպով կը թարգմանէ այս իրողութիւնները. —

«Ոմանք կը հարցնեն, քսէ'ֆ, ի՞նչ է Իտալիան. ուրիշներ կը պատասխանեն. — Վիրգիլիոս, Կիկերոն, Կեսար: Ուրիշ ի՞նչ է նաեւ. — Բոկկաչիօ, Դանթե, Պեսարկա, Յեսոյ. — Միքէլանճէլօ. Ռաֆաէլլօ, Պերգոլեզի: Ասոնք ամենքն ալ կոբովի սրճեր են՝ որ արդ դամբանական ֆարէն կը բաբախեն, կենդանի հոգիները բարուցակ ելեկտրականացնելով: Այլ Իտալիան այսօր ի՞նչ է այլեւս. — Ո՛չինչ... ո՛չինչ այլեւս...: Ո՛չ, Իտալիոյ

կեանքին նկատմամբ պէտք չէ շարժուիլ քսել: Անոր յաւերժական յիշատակները, իրեն անմահութեան ապացոյցներն են: Իր գերեզմանները, անոր հզօր ապագային համար կը հայցեն որպէսզի աներկիւղ ըլլայ: Անոր արձաններուն նայուածքն իսկ խորին է եւ դէպի առաջ՝ ակնկառոյց հեռուն կը դիտեն:»

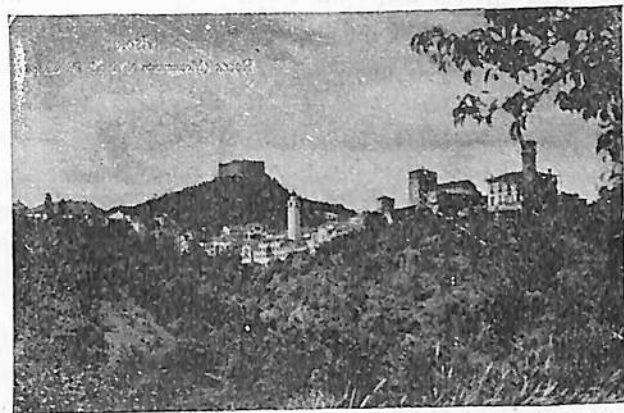
Կաթարինէ՝ Կիպրոսի վերջին քաղաքին պալատին մնացորդը եւ Բրաւնինգի աշարակին ձեւաւանդ՝ Բրաւնինգի արուեստանոցէն առնուած

Եւ Իտալացւոց ուղղելով իր խօսքը.—

«Արդարեւ դուք լոյսի կը կարօտիք, ո՛չ այն արեգականը զոր առատօրէն ունիք, այլ աստուածային լոյսին՝ որ իջնայ ու կերպաւորուի գերագոյն, վեհ ու պսակաւոր անձի մը մէջ, կարող՝ ուշիմ ու գիտակից ժողովուրդը առաջնորդելու. որովհետեւ երբ ժողովուրդ մը

պարգապէս կաւին պէս բարձրացնենք, իր նախկին վիճակէն չարագոյն միւսանգամ կ'իյնայ, կը կործանի...: Հայցելով զՔեզ կը կոչենք, ո՛վ անձանօր, վեհագոյն ուսուցիչ...»

Այս մարգարէական — որովհետեւ բանաստեղծներն ալ մարգարէ են — խանդավառ կոչը անկսելի չի մնաց:

Ագօլօ, Ազգային Յուշարձան

Վեհագոյն Ուսուցիչը անմիջապէս կը ղրկէր Կաթուաներ, Վիկտօր Էմմանուէլներ, Գառիբալդիներ:

Մինչ գիտակից ժողովուրդը, այսպիսի վեհազն անձերէ առաջնորդուած, ինքնամատոյց դէպի ազատութեան կը դիմագրաւէր, գեղարուեստը իր ծոցին մէջ կ'օրօրէր Սակօմիններ, Մօսկլլիններ, Վէրդիններ եւ Մոնտէ-վէրդէներ եւ Քերթովական Ոգին՝ Կարդուչչիի, Յօզագ-ցարօյի, Աղանուրի, ա'Մանուէնցիօի հոգեատալիք քնարով երբորդ Իտալիոյ փառքը պիտի գիւցազներդէր:

Նպատակս, Բրաւնինգի և իր վեհանսն կնոջ երկա-
սիրութիւնները քննադատել չէ։ Կը հրաժարիմ. հասա-
գոյններու անկ է այդ ծանր ու դժուարակեցիկ պաշտո-
նը։ Անոնց քննադատներն ու թարգմանները՝ որքա՛ն ալ
տաղանդաւոր, հարկադրուած են խոստովանելու թէ այդ
ծովածաւալ ուղկանը կարելի անցնելու համար հուժկու
բազուկներ պէտք են։ Նա մանաւանդ որ այս երկու
հանճարեղ գրիչները դժուարին է իրարմէ անջատելը։

Ալապատրով և պորփիրով իրար մէջ զալար, խառ-
խառտ սիւնի մը գեղեցկութիւնն է։ Միշտ սրտերնին
պինդ իրար կապուած, երկերնին ալ՝ իրար ընդելուզեալ,
գլխերնուն պսակն ալ՝ միեւնոյն դափնիէն հիւսուած։

Բրաւնինգի ամուլին կենսագրողներէն քաջագոյնը,
Տիկին Ծոմայինի-Ասալար, սքանչելի խորհրդածութիւն
մը ունի։

«Իրենց գրած վիպական ֆերբուածներուն ամենա-
հրգօր եւ փաղեցողոյն իրենց բուն իսկ ապրածն է,
այն ուժգին, բազմապայքար, ալ հաւատարիմ եւ կա-
թոլիկ իրենց սիրոյն ֆերբուածը»

Այս անսման երկու հոգիներուն կատարեալ, ներ-
դաշնակ միութիւնը, այնքա՛ն յուզիչ է որ անդիմադրելի
պիտի ըլլայ փորձութիւնը չունենալ, անոնց բաղմած
կանաւին դռնէն ներս գաղտադողի նայուածք մը նետե-
լու։ Կաղորդել ինչ որ հոն լուսածիր վառքի մէջ կը ցո-
լանայ և իսկոյն վերադառնալ Ազօլօի բլուրներու յիշա-
տակներուն։ Միեւնոյն ճամբով, որով երիտասարդ քեր-
թողը 1838ին առաջին անգամի ըլլալով Կատտէլֆուան-
կօէն մեկնած, հետիոտն կուգար Էծէլինի բերդերուն
ի խնդիր։

Կ'անցնէր Վալան, Ռիէզէն, արդէ Պիոս Ժ. Պապին
գեղջական ծննդաւայրը, Սան Վիտօն և կը հասնէր Ազօ-

լօի. հին Աջէլումին բլրան ստորոտը։ Իրմէն առաջ հոն
ապրած, զայն սիրած էր գեղանի թաղուհի մը, Կիպրո-
սի Լուսինեան Տան վերջին դէսոյն, որ իր թաղը Վե-
նետկոյ հասարակապետութեան յանձնուէն վերջը, ար-
քունիքը հոս հաստատած էր։

Սարեւանդեալ դեռ կը տեսնուին, Կատարինէ Կոռ-
նէրի պերճագեղ պալատին աւերակները, որու հիմերուն
վրայ արդ կը ցցուի Բրաւնինգ կաշուած աշտարակը,
քերթողին հարազատ զաւկին սեպհականութիւնը։

Այս այն մանուկն է, մօրը բազմոցէն սնրածան, ու-
րուն վճիտ աչքերուն մէջ Նղիսարէթը հրեշտակներուն
ժպտը կը փնտռէր։

«Արեգակը լուսանցոյցէն տխրակամածին վրայ
կը հեղեղէ. այդ լոյսին մէջ կեցի՛ր, իմ փոքրիկ Փլորեն-
տացիս(*)» հագիւ երկամեայ եւ քոզ որ զեղ դիտեմ։
Լոյսին այդ շողը որքա՛ն վայեց դեղձան մազերուդ,
որոնց վրայ աւելի փայլուն է քան ալլուր։ Հիմա, ուղիղ
դիմացդ նայէ՛, սեւեռե քու ծաւի, պարկե՜տ անգղիա-
կան աչե՜րդ իմ աչե՜րուս, իմ հոգւոյս մէջ, որն որ ալ
եւս, անայլալ եւ աննկուն, վստահօրէն դեպի ապա-
գան կը դիմագրաւէ։ Քու վնիս ժպիտովդ. ո՛հ, սորվեցուր
ինձի յուսալը, ինչ որ հրեւտակները գիտեն...»

Այս մանուկը, որ այժմ վաթսնամեայ յարդելի անձ
մըն է, հօրը սիրած այս տեղին մէջ հաստատուած է։

Արժա՛ն և վայե՛լ իրեն, եթէ ինքզինքը խրոխտ ու
երջանիկ նկատէ այսպիսի անմահներէ սիրուած ըլլալուն։

★

Նղիսարէթ Բառուէտ՝ 1806ին ծնած է, Անդրկոյ մէջ
հաստատուած հնդիկ գաղութին պատկանող հարուստ

(*) Իրենց մէկ հասակ այս զուակը, Ֆիռէնցէի, Գուրգոյի
տան մէջ ծնած է։

ընտանիքէ մը : Բարեկամութեան զինքը կը նկարագրեն նիհարիկէ բայց վայելչակազմ, գանգրահեր սիրուն զէմք մը :

Կը սիրէր sportը, նամանուանդ ձի հեծնալ, որմէ անգամ մը ինկնալով, ողնաշարը վնասելով, երեք տարի շարունակ անշարժութեան դատապարտուած մնաց և այդ արկածէն յետոյ զրեթէ մը շտ վատաւող չէր ան :

Ագօլօ, Բրաւնինգի հաստատած ժանեակի արուեստանոցը
"Scuola di Merletti,"

Իսկ բարոյական նկարագրութիւնը՝ հեղահամբոյր աղջիկ, խանդակաթ քոյր, բարեկամութեան մէջ բուխ սիրտ, սիրալիր և օրինակելի ամուսին, գորովալից մայր, վերջապէս արդար կին մըն էր :

Տասնըութը տարեկանին՝ արդէն մատենագիր, քսանին՝ ծանօթ և սիրուած քերթողուհի : Այդ թուականէն կ'սկսի իր համբաւը՝ որ կը ճախրէ կ'անցնի ուկէտներ :

Անդդիա և Ամերիկա հիացումով կ'ողջունեն իրենց նոր Մուսան, որու երկերուն ցանկը օրէ օր կը ճոխա-

նայ նորանոր քերթողութեամբ : Դուռնի գործոցն է Aurora Leigh, Միլտոնի Կորուս Դրախտէն աւելի ստուար հատոր մը : Հասուն տարիքի երկ, ամուսնութենէն յետոյ գրուած, որու մէջ քերթողուհին կեանքին և արւեստին նկատմամբ կազմած բոլոր իր վսեմ և խորին համոզումները պարունակուած են :

Ռեքսին՝ անոր ընտիր արուեստին ճաշակէն սքանչացած, Թէննիսընի բանաստեղծութիւններէն գերադաս կը համարէ, և Շանֆօռ՝ հիագմայլ կը հաւաստէ Բառուէտի այս քերթուածին պարունակող շատ մը էջերուն վառ երեւակայութիւնը՝ Շէքսպիրի միայն սեպհական :

Անտօնիօ Ֆոգացցաուօյին համար Aurora Leigh, հոծ ու կուռ քերթողական գրութիւն մըն է, մթին՝ այլ հալածոյ սղոյնէն նման փայլակնացայտ, զիրք մը՝ ուր հեղինակուհին կը ներկայանայ սոսկ ու վեհ, ռամիկ տաղաչափներուն հանդէպ քամահարար սիգահեմ, գերապանծօրէն գիտակից իշխանազուն արիւնէ սերած ըլլալով : Ուստի երեք մեծ փիլիսոփայ խորհողներ, Եղիսաբէթը քերթողութեան թագուհին կը հռչակեն, կան ալ ոմանք իր անոր գշխոյութիւնը մինչև հեղին գարեբուն հանեալով, զինքը Սաֆօյի քով կը բազմեցնեն :

Ո՛րքան Եղիսաբէթը քերթողութեան մէջ վսեմ է, նո՛յնքան սիրատարփիկ կ'երգէ, երբոր սիրերգը Բրաւնինգին ուղղուած է, ինչ որ կը հաստատէ թէ սիրոյ հրայրքը նո՛յնքան զօրաւոր կը տոչորեն խալուէն կամ սպաննիացին, որքան հիւսիսարեւել անգղիացի կնոջ մը շրթունքը :

Մտիկ ընենք Օստիանի երկինքին տակ ծնած սիրահար աղջկան մը սիրտին մրմունջը :

Նախկին համբոյրն որ նա ինծի տըւաւ,
Տըւաւ նա այս գրող ձեռքիս մատներուն :

Որմէ ետքն է որ գեղեցիկ, սպիտակ,
Աշխարհիկ բարեւն առնելու դանդաղ,
Այլ փութկոտ օտաւով, նըշանը լուծեան՝

Երբոր զուարթունք կը խօսին:

Այդ առաջին համբոյրէն՝

Տեսանելի աչքերուս,

Չէր կարելի ինձ դընել

Ամբիւստէ մատանի:

Երկրորդը՝ բարձրութեամբ, միւսէն վեր ելած,
Ճակատը փընտուեց, հպելով զայն իջաւ

Մագերուս վրայ կիսովին:

Ամէն վարձքէ գերազանց՝

Կընիքն եղաւ ան սիրոյ,

Որ քաղցրութեամբ սրբանուէր

Սիրոյ պըստին իսկ կանխեց:

Երրորդ համբոյրը՝ վա՛ր խոնարհելով,

Բոլոր ցանկութեամբ չրթներուս փակաւ:

Այն օրէն հպարտանք մ'ըզգացի, ըսի:

«Սէ՛ր իմ, ամբողջ էութիւնս...»

Մտերմական նամակագրութեան մէջ ալ, պարզու-
թեամբ հիանալի, գերընտիր աղնուութեամբ կը փայլի.
Կնոջական սիրտը՝ դողտրիկ կը արօխէ, միշտ եռանդուն,
խոնարհ բայց վեհ: Նա մանաւանդ, Բրաւնինգին առա-
ջին գրած նամակին ի պատասխան, անոր գրած նամա-
կին մէջ:

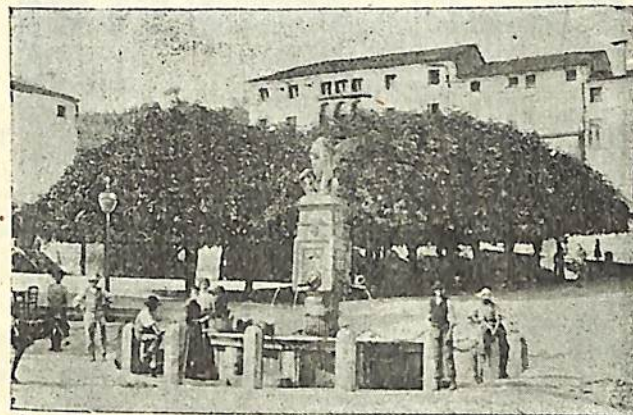
Իրարու երկասիրութիւնները կարգաւոր, տակաւին
անձամբ զիրար չի ճանչցած, մին միւսին էութեանը թա-
փանցած էր: Սիրտերնէն առաջ, հոգիներնին անջրպետին
մէջ զիրար փնտռած, սիրած էին:

Այս նամակագրութիւնը երկա՛ր տեւեց, տարիներ,
չորս հատոր ամբողջ գիրքեր լեցուցած է. որովհետեւ Բառ-

ուէտի հայրը անոնց ամուսնութեան հակառակ և այնպէս
միայ ինչուսն վերջը: Միթէ Տիար Բառուէտ չա՞ր մարդ
էր. ընդհակառակը, կաթողին կը սիրէր իր զաւակները,
այնքա՛ն որ չէր ուզեր զանոնք ուրիշի տալ:

Մարդկութեան վէպը խուղարկած պահուն, իրենց
անձնականին դէմ կը գտնուէին. ուստի աւելի զգածուե-
ցան, ինչ որ ուրիշները կրած էին:

Այդ թուականէն յետոյ երկուքին ալ արտադրած

Ազգօթի պառմական տաղիւրը եւ Բրաւնինգի գաւկիճ
արդի բնակարանը

երկերը, իրական կեանքէն աղդուած, անձնական փորձով
վերլուծուած ինքնակենսագրութիւններ կրնան կոչուիլ:

Յայտնի էր որ իրենց մեղրալուսինը Իտալիոյ մէջ պե-
տի կատարուէր, ուր Բրաւնինգ տարիներով կը թափառէր:
Արդարեւ Լճողրայի մէջ կատարուած ամուսնութեան
հանդէսէն քիչ յետոյ, զիրենք իտալական բուրաստանին
մէջ կը գտնանք՝ Վալքիուզայի «Վճիտ ու ականակիտ»,

քողցրահամ ջուրերուն քով,» միևնույն պատմական վտակին քով, որուն հովուերդական շրջանակին մէջ՝ դարեր առաջ, Պետրարքա և Լաուռա զիրար սիրած էին:

Բրաւնինգ՝ իր մէկ նամակին մէջ, այդ երջանիկ ժամերուն ակնարկելով. «մեզնջենական ապառաժին ակնադբիւրէն ջուրը կը ժայթէ, ուր՝ ոչինչ կայ յարադալար, բացի Պետրարքային յիշատակէն: Այո՛, միեւնոյն

Ազոլօ, քափօրը՝ քաղաքապետանէն կը մեկնի դէպ ի Բրաւնինգի բնակած տունը

ջուրն է հոն՝ սփանջեալապէս կանանչուրակ եւ ուր կան նաեւ փանի մը գանգան նոնիներ:»

Անկէ յետոյ, Բրաւնինգ՝ իր կնոջը հետ, Տոսկանան և գրեթէ ամբողջ Իտալիան պտտեցան: Այցելեցին Հռոմը, ժամանակ մըն ալ հո՛ն ընտելեցան, Առիւծին Բերանը կոչուած փողոցին մէջ, ուր՝ ի յիշատակ անոնց հոն ընտելեցուին, Հռոմայ քաղաքապետը՝ ի ներկայութեան բրի-

տանական զեապանին և ընտրեալ ժողովուրդի մը, հետեւեալ արձանագորութիւնը զետեղեց.

Այս տունը հիւրընկալեց
Ռոբերտ եւ Նիսաբէր Բրաւնինգ,
Իրենց մայիկն հայրենիքը եղաւ իսպիւհան՝
Որու նորահաս նակասագիրը
Անջնջելի տղերով քնարեղեցիկն:
Քերթողին այս առաջին բոլորուած հարիւրամեակին առթիւ
Հռոմայ Քաղաքապետութեան
զետեղուած:

7 Մայիս, 1912

Եւ ստորեւ դրոշմագրուեցան.

Վկայ են մեզնջենաւոր յիշատակները՝ քե իսպիւհան
անմահն է:

ՆՂ. ԲՍՈՌԷՏ

Բանալով սիրս՝ դրոշմուած պիտի գտնաւ, իսպիւհայ անունը:
Ռ. ԲՐԱՆԻՆԳ

Սակայն, Նիսաբէր, իր այցելած բոլոր քաղաքներէն սիրելի դտաւ Ֆրանկֆըրտը, ուր հաստատուեցան Վուլֆօի Տունը կոչուած բնակարանին մէջ, ուր պիտի ծնէր իր անդրանիկ և միակ զաւակը՝ Ռոբերտ Բառուէտ-Բրաւնինգ՝ անցաւոր, ինչպէս մտքին միւս այն անդրանիկ ծնունդը՝ Aurora Leigh՝ անմահական:

Ամուսնական նոր կեանքը, տեղափոխութիւնները, նախ քեզ մը կասեցուցին քերթողութիւն գրելը: Բայց չորս ամիս վերջը կ'սկսի ան շարժիլ, նախ և առաջ իր երկար լռութեան համար, իր բարեկամութիւններուն ներդրութիւնը հայցելու:

«... Կեանքիս ամենամեծ դէպքէն գրեթէ չորս ամիս վերջը, ընդհատապէս ոգիով կը վերսկսիմ ձեզ գուրցել որ երջանիկ ու քաջառողջ եմ եւ քե այս գերբնական

կլիմային շեղումներ, կր յուսամ մարմինս զօրացնել, ինչ-պէս հոգիս զօրաւոր է:

Անցեալին մէջ կրամ վսեմութիւն փոխարեւն, Աստուած ո՛րքան մեծապէս զիս վարձատրեց: Միքէ չէ՛ք անդրադառնա՛ր որ ձեզի հանդէպ անփոյթ գնուելուս պատճառը, միայն այս ազատ երկնքին տեսք չէ:

Ամուսնոյս անունը ապացոյց մըն է որ, անոր կինը բոլորովն, բողոք չեղայ քրոջական արուեստին համար ունեցած կոչումն: Ընդհակառակը, մտադիր ենք միասին շարաշար աշխատիլ եւ ապահար բողոք միանգամայն մարդկութիւնը, երկու քրոջներու միութեան երեւոյթով որոնց մէջ ո՛չ կուի կայ, ո՛չ բացակայ եւ ո՛չ ալ տաղաչափական հակաճառութիւն...»:

Այսինքն — ինչ որ կանայի փախկոնկատութիւնը չէր ուզեր յաւելուլ — հաշտ հոգւով, անոյշ լեզուով, անկեղծ եւ անձնուէր փոխադարձ յարգանքի վրայ հիմնուած միութիւն մը, այնքան զօրեղապէս շեշտուած անհատականութեամբ երկու անձերու միջեւ, որ պիտի մնայ հաղուադէպ օրինակ մը կենակցական պատմութեան մէջ:

Ինչպէս որ Վալքիուզայի ականակիտ ջուրերուն քով իրարու ուխտեցին, այնպէս ալ հեկտոսահ անցաւ կեանքերն: Գրեթէ տասնընիւց տարի, կինը՝ մէկ կողմէն, այրը՝ միւս կողմէն, գրեցին, գործեցին, ապշահար թողուցին մարդկութիւնը:

Նոյն տարեթիվ 1860ին տեղի ունեցած խառնական անկախութեան ողբերգութեան յուզումը, խանդավառ տոգորութիւնը կ'արժարէ աղգասիրական ոգին: Նոյն տարեթիվ կուլայ Կապուտին մահը, մինչ Բրաւնինգ պատրաստ է իր արիւնէն տալ, եթէ կարելի ըլլար, անով զայն կեանքի վերադարձնելու համար:

Ազատութեան ոգիով վստեալ երբոր արի ժողովուրդ մը, առաջնորդ ունի այսպիսի վեհալ Մուսայներ, կը կտրէ կ'անցնի սարերն ու ձորեր, գարշապարին տակ ճգմելով բռնակալութիւնը:

Այս յարատեւ հողերու յուզմունքներէն, գրասեղանի վրայ կ'ըսէ աշխատանքէն պիտի խանգարուէր անշուշտ քերթողութիւն վատոյժ կազմը. և եթէ ոչ՝ գոնէ զինքը աւելի ենթակայ պիտի ընէին՝ կոկոնի մը նման, առաջին հարուածէ մը վնասուելու:

Ինչ որ հանդիպեցաւ, ամսո՛ւ... Նարոյէն Գ. Ի և Վիկտոր Էմմանուէլի ի պատիւ սարքուած մեծ հանդէսի մը առթիւ: Սաստիկ ցուրտ մը Նոյն տարեթիվ կուրծքին իջաւ և տարածուեցաւ թոքերուն մէջ: Հաղիւ թէ ապաքինած էր, իր սիրական քրոջ, Առաքելայի մահուան գուժը կը համարէ:

Այս անգամ ազնիւ կնոջ բարոյականը ընկճեցաւ անհուն թախիծով, սակայն և այնպէս յաղթեց հիւանդութեան և անցաւ տարին: Բայց անողորմ աստուծոյ իր բոյնը դրած, գաղտնածուկ իր աւերը կը գործէր: Յաջորդ տարին կը սաստկանայ: Կը հիւժէր ան, այլ այնքան խաղաղ և անզգալապէս որ հիւանդութիւնը դարձանող զազմաթիւ բժիշկներուն ուշադրութենէն իսկ կը վրիպի:

Ոչ ոք կ'անդրադառնայ, անցաւոր բան մը կը կարծուի: Այլ հիւանդին վիճակը գահավիժօրէն կը ծանրանայ, այնքան որ հիւանդութեան երրորդ օրը տագնապը կը պատէ իր սիրելիներուն: Կ'այլալին, կը սոսկան, առանց սակայն յուսահատելու: Յաջորդ օրը, հիւանդը շաւաղոյն վիճակով մը կ'արթննայ. ամէնքն ալ խրախոյս առած՝ կը խաբուին:

Երբոր աչքը չէ բացուած, Սէրը դիւրաւ կը խաբուի: Այս էր իր սիրելիներուն հոգեկան վիճակը:

Ո՞վ կրնար գուշակել, խորհիլ, մօտալուտ մահուան դուռը հասնիլը. թէ այսօրուան օրրուածը վաղը չիկայ այլ եւս: Այդ առաւօտեան փոքր բարեքուժը այնքան ցնեծութիւն կը բերէ տանը մէջ որ հիւանդին վիճակէն տեղեկութիւն հարցնողները, ամէնքն ալ մխիթարիչ լուր ստացած կը վերադառնային: Այդ յունիսի 29ի գիշերը, իր սիրասուն զաւակն անգամ, որ գիշեր բարի մաղթելու եկած էր, մօրը ժպիտն ու խօսակցութիւնը լսելով, ուրախութեամբ դուրս կ'ելլէր սենեակէն:

Եղիսարէթ՝ ինչպէս որ ամբողջ կեանքին մէջ ոչ մէկու վիշտ առթած էր, այս վերջին վիշտն անգամ կը ջանար խնայել իր սիրելիներուն:

Բայց մէկը կար որ չէր խաբուած:

Եւ երբոր բո՛ւն Սէրը, սիրեցեալին գալիք վտանգը կ'զգայ, երբէ՛ք չի խաբուիր. կը կանխագուշակէ զայն. կը դողդղայ:

Բրաւնինգ, որքան ալ որ կը տեսնար թէ իր պաշտեցեալը ոչ մէկ ցաւ կ'զգար, այսուհանդերձ չուզեց անոր սնարէն բաժնուիլ: Ամբողջ գիշերը անքուն հսկեց, մինչեւ որ լուսդաւ:

Առաւօտուն, հիւանդը՝ դեռ իր վեհ հոգին իր հալումաշ մարմնէն չի բաժնուած, վերացական յափշտակութեան վիճակի մը մէջ մտաւ: Յո՛ւսկ զօրութիւն մը զինքը կ'ողեւորէր: Սէրն էր այն գերագոյն հուրը. սէրը՝ որ իր ամբողջ կեանքին մէջ երգած էր:

Այդ յափշտակումի պահուն սկսաւ իրամուսինին խօսիլ, քաղցրիկ և սիրալիք. յիշեցնել անոր իրենց կեանքին ամէն մանրամասնութիւնները: Անհուն շնորհակալութեան զգացումով կ'օրհնէր զանիկա, ըսելով որ անո՛ր միայն կը պարտէր իր վայելած անջնջելի երանութիւնը: Այսպէս, հրեշտակօրէն, իր փափուկ սրտին յուսկ գորո-

վանքը վշտաբեկ Բրաւնինգի սրտին մէջ թորելով, անոր կուրծքին փարած կ'աւանդէր անոյշ հոգին... վերջին սա խորհրդաւոր բառը չրթներէն թռչելով. ամենագեղ:

Խնչը, ո՞րր: Մշտնջենականութեան շեմէն ներս մտած պահուն ո՞ր գերբնական տեսիլքը իր աչքերուն կը կը պարզուէր, որ բացազանչել տալ անոր. ամենագեղ:

Արդեօք անդրաշխարհին երանութիւնը, ուր միշտ երազած էր իր սիրելի Ռոբերտին հետ օր մը վերստին միանալ, բայց այս անգամ անբաժան, վերջնական:

Կարծեմ այդ հիացման բացադանչումը մէկ բառի մէջ խտացած միակ բացատրութիւնը եղաւ, որով անոր մաքուր հոգին, մահէն անդին աղօտապէս զգացած առաջին տպաւորութիւնը կը փափաքէր հաղորդելու իր սիրեցեալին, իբր խրախոյս և առհաւատչեայ՝ նախատնօրինուած ապագայի մը ցանկալի իրականութեան:

1861 յուլիսի մէկին, անգղիական, ամերիկեան, և մանաւանդ իտալացի ստուար բաղմութիւն մը, սգաւոր կը հետեւէր Եղիսարէթ Բառուէտ-Բրաւնինգի յուշարկաւորութեան թափօրին՝ որ յուշիկ՝ Փիէզզօօի գեղածիժաղ կողերէն վեր ելլալով, կ'երթար գետնածածկոյթ վերարկուին ներքեւ ամփոփելու անոր վեհ սիրտը, սր այնքան ուժգին բարախած էր իբր դուստր, ամուսին, մայր, մանաւանդ՝ իբր մարդկութեան վշտերուն կարեկցող զգայուն պուէտ:

Միեւնոյն պահուն, ուրիշ նշանաւոր իտալացի գրիչ մը, Թոմազէօն, Փիռէնցէի քաղաքին կողմէ, հետեւեալ արձանագրութիւնը ոսկետառ կը դրոշմէր Գուրդօի Տան Երեսին

Հոս գրեց եւ մեռաւ

Եղիսարէթ Բառուէտ-Բրաւնինգ,

որ իր կանացի սրտին մէջ գիտցաւ հաւատեցնել

հմուտի գիտութիւնը եւ բանաստեղծի հոգին
եւ որուն ոսկեհիւս օղորդ օղամանեակի նման
Շաղկապեցին

Իսպիանի՝ Անգղիոյ :

Շնորհապատճ ֆիռեհեցեմ

կը զեհեղէ այս յաւերժայի շահակը :

Բրաւնինգ՝ իր պաշտելի կնկան մահուանէն յետոյ ինք-
զինքը բոլորովին զուկին դաստիարակութեան եւ մատե-
նագրութեան նուիրեց :

Երբէք չի վերադարձաւ հոն ուր ան կը հանգչէր :
Իրենց ամուսնութեան ամէն տարեդարձին, ուխտա-
գնացութեան պէս Լոնտօն կ'երթար այն եկեղեցին շնոր-
համբուրելու՝ որուն խորանայէն գմբեթացումին ներքե-
քահանան օրհնած էր իրենց սէրն ու պսակը :

Բրաւնինգի այրիութիւնը երկար տեւեց : Կրցաւ
տեսնալ իր զուկին ամուսնութիւնը ամերիկացի օրիորդի
մը հետ : Ասոնք Վենետիկոյ մշտագեղ մեծ ջրանցքին վրայ
գտնուած Ռէցցօնիկօի պալատը գնելով՝ հոն հաստատուե-
ցան : Բրաւնինգ իր նախկին երկրասարգական յիշատակ-
ներուն մէջ վերադարձած էր : Անգամ մը եւս այցելեց
Ազօլօն : Այս առթիւ գրած է Asolando կոչուած հով-
ւերգականները՝ մահուանը միևնոյն տարին հրատարակուած :

Մեծ քերթողը՝ այս ոսկեղենիկ պարզեւը կը թողուր
Ազօլօն եւ 1889ին, դեկտ.ի մշուշոտ օր մը, ինքն ալ
ժպիտը դէպի երկինք շրջած, թօթախեց իր մարմինը,
երկնաձեւ գնաց իր պաշտելին գտնելու : Այնտեղ վերըս-
տին միանալ եւ ապրիլ այն երանութեամբ որն որ՝ այս
աշխարհէս սկսած եւ օրհնուած, պիտի շարունակուէր
անկից մեկնողներուն սահմանուած ապագային մէջ, ուր
Նշխարէթ՝ տարիներէ ի վեր իրեն կ'սպասէր :

★

Այս ժամանակամիջոցին երեք անգղիացի նշանա-
ւոր անձեր կը նշմարեմ, որոնք իրարու ճամբու հետե-
ւելով, միևնոյն շրջավայրին մէջ կուգան պահ մը մտա-
ւորապէս ապրելու : Երեքն ալ եկած են Աղրիականի
Դշխոյն ծոցին մէջ օրօրուելու : Ասոնք են Բայրըն, Բրաւ-
նինք, Ռեւքլին :

Առաջինը տնդոտ գրիչ : Շարունակ սիրոյ մատու-
ցարանին կը զոհէ, անոր ճենճերին բուրումէն զգլխած :
Կ'սպրի, բառին բովանդակ նշանակութեամբ, իր էու-
թեան փշրանքը սպառսպուռ սրսկելու : Միտքն ալ միա-
տեղ շիթ առ շիթ կը կալլակէ մարդարտագեղ քերթո-
ղութեամբ : Իր կեանքը՝ Մածէպպային խօշական արշաւն
է, որ զինքը կ'առնէ կը տանի դէպի Յունաստան : Արժա-
նի է կոչուելու հելլեն սիրով վառուած Գառիբալդեան մը :

Ռեւքլին՝ Լաիոնային մանուածապատ բաւիղին մէջ
տարիներով կը շրջի : Սարդերուն ոտայնը խանգարող մըն
է, հմուտ գեղարուեստական մը, անողոք քննադատ,
ճշմարտախօսութեան մասին՝ ահաւոր : Կը քալէ շարու-
նակ, եթէ երբէք կանգ առնէ, Տինտօռէտտօն հանդի-
պած ըլլալու է : Այն ատեն լեզուն կը բացուի, կը յորդի,
կ'սքանչանայ եւ կ'սքանչայնէ, պաստառին հիւսուածքին
մէջ իսկ թափանցելով :

Կը մազլի մարմարակուռ շիրիններուն վրայ . Տոմե-
րուն քունը կը խանգարէ : Հետաքրքիր, ժտող, ուրիշին
չտեսածը կը տեսնայ : Կը պրպտէ ա՛յնքան, մինչև որ
քարը իր գաղտնիքը դուրս տայ : Վայ թէ արուեստա-
ւորը զեղծում մը գործած ըլլայ : Պարերը հոտ քաշելով
կը դատարիտէ գեղձարարը, կը խայտառակէ պարզապէս :

Ընդհակառակը՝ Բրաւնինգ, լոկի կուգայ կ'անցնի :
Իր գալէն ոչ ոք տեղդկութիւն ունի : Երկու տարի Ազօ-
լօ կը բնակի եւ այդ 800 անձէ բաղկացած քաղաքը կ'ան-

գիտանայ թէ ո՛վ է հիւր եկած: Կը խտանայ, կ'ամփոփ-
ւի իր մէջ, կը հաւաքէ շարունակ: Մինչ Ռոսքին փո-
շինքը կը խուզարկէ, Բրաւնինգ՝ բնութեան կը դիմէ,
անոր շուքերուն խորհրդաւորութեան մէջ:

Մանուշակ է, փնտռելու է որ գտնաս:

Նկարներն ալ անոր հոգիին կը խօսին, սակայն խօ-
սողները նախաւորներն են՝ միսթիքական անմեղութեամբ
փայլունները: Աւերակները, կիսափուշ աշտարակները,
պարիսպները իրեն համար ուրիշ հմայք մը ունին: Ար-
դեօք որքան արիւն անոնցմէ վար հոսած է: Որքան
եղևոնագործութիւն՝ մութին մէջ, որքան ոսկերտութիւն՝
անձուկ ստորուղիները խցող:

Այս երեք ցայտուն դէմքերը զիս հեռուն կը տանին,
դէպի Լակուան: Վենետիկի Սանտա Մարիա Դելլ Օռ-
տօ եկեղեցիին մէջ, Տինտօռէտտօն նկար մը ունի թէ՛
իրեն և թէ՛ նկարչութեան ամենաբարձր պատաստը:

Ասոնք զոյգ են, դէմ առ դէմ, դասին երկու կողմը:
Ձախակողմինը՝ Ոսկի Հորթին երկրպագուն է, սքանչելիք
մը: Մովսէս՝ Սինայի լեռան վրայ ծնրադիր, բոցանշան
բորբոքած մորենիին քով ամպածրար կը տեսնուի: Գա-
ռասուն օրուսն ծովէն նիհարցած, կմախք է դարձած:
Սակայն չի վատիր, կ'աղօթէ բազկատարած: Այդ պահուն
կը բացուի երկինքը: Երկու հրեշտակներ՝ պատուիրանք-
ներուն տախտակը ձեռքերին, դէպի ի վար կը խոյանան:

Բլուրին ստորոտը ուրիշ տեսարան մը կը պարզուի:
Սինա լեռան արձակած շուքէն անդին, հեռո՛ւն, արեւէն
լուսաւորուած դաշտավայրն մէջ, Իսրայէլի ժողովուրդը
վրոնարնակ իր առաջնորդին գալստեանը կ'սպասէ: Այլ
Մովսէս չի գար. քառասուն օր է անցած: Ամբոխը գայ-
րացած՝ Ահարոնին կը դիմէ: Կը գանգատին թէ ինչո՞ւ
Եհովան զիրենք անտէր լքած էր:

Ասոնց Աստուծոյ՝ ժողովուրդ մը չապրիր: Աստուած
մը պէտք էր կերտել:

Ահարոն, պատուսին ձախ անկեան վրայ բազմած,
չփոթած է: Բայց խուժանը կ'սպառնայ: Ճարահատ՝ կը
հրամայէ հնոցը վառել, Հալոցը հրաշէկ է, ձուլողը՝
կարկինով կը չափչփէ:

Չորս հուժկու հրէաներ ոսկի հորթին գածէ օրինա-
կը վերամբարձ բռնած ժողովուրդին ցոյց կուտան:

Ցնծութեան հրճուանքը աննկարագրելի է. ամէն
կողմէն ձեռքեր կը կարկառին, սակաւներով ոսկին կու-
գայ կը դիզուի: Ապարանջան, մատնի, գօտի, օղաման-
եակ, գետնին վրայ նետուած, կոյտ եղած:

Իսրայէլի գեղուհիները կը մերկանան իրենց զարդա-
բանքէն, բաւ է աստուած մը ունենան:

Կինն է որ նախ կը զոհէ աստուծուն:

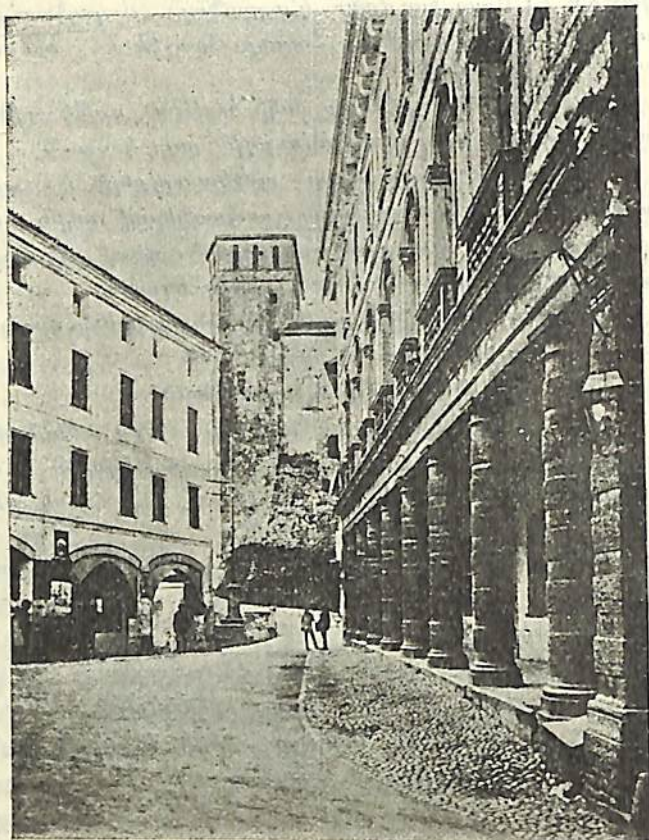
Հորթին այդ պատգարակը վերցնողները, Վենետիկի
նկարչական դպրոցին չորս անկիւնաքարներն են, չորս
թանկագին կենդանագիրներ՝ Տիցիանօ, Ճիօնօնէ, Վե-
ռօնէզէ և Նոյնինքն Տինտօռէտտօն:

Ասոնց ուսին վրայ կը բարձրանայ Իսրայէլի պաշտե-
լին: Ասոնց ուսին վրայ պիտի բազմէր Վենետիկի անց-
եալին և ներկային փառքը: Հեղինակը կուհած էր ա-
սիկա: Բայց եթէ անիկա այսօր վերադառնար՝ իր մո-
լեզնոտ վրձինը շարժելու այդ պատկերին առջև,
ուրիշ մը պիտի երկնէր՝ նոյնքան մեծղի և ապշեցուցիչ:
Աս պիտի ըլլար Վենետիկի փառանկարը. խորհրդանշան
ունենալով Ս. Մարկոսի թեւաւոր առիւծը, պատգարակի
մը վրայ վերամբարձ:

Պատգարակին բառնալիքները վերցնողները պիտի
ըլլային Բայրըն, Ռոսքին, Բրաւնինգ և Տէն:

Չորսն ալ Ադրիականի Թագուհիին գեղեցկութեանը

սիրահարներ։ Առաջին քառանկյունայ խումբը՝ Վենետիկի հոյակապ փառքը շքեղադարձեց, երկրորդը՝ զայն աշխարհահռչակ տարածեց։

Ազոլո, Դասքելլո Ռեկինա Դորմե փողոց

Այս խոտորումին զիս առաջնորդողը նոյնինքն Բրաունինգն է, որուն բազմաթիւ երկերուն ցուցադրումին զէմ,

իր թէ թանկագին տկունքներ ըլլային, մարդս ընտրուածին մը ընելու համար շփոթած կը մնայ։

Որովհետեւ կը փափաքիմ անոնցմէ երկու հատը միայն ընտրել, երկուքն ալ նշուլափայլ։ Անկէ աւելին ընտելու միջոցներս չեն ներեր։

Աչքս՝ գլուխ-գործոցին վրան է։ Մասանին եւ Մասեանը անուն կրողը, երկրորդը՝ Կ'անցնի Պիպպան, նոյնքան գեղեցիկ, թերեւս սրտիս աւելի հաճելի, քանի որ ան՝ Ազոլոյ հրաշագեղ միջավայրին մէջ մարմին ու ձեւ ստացած է, անոր կեանքէն քաղուած։

Տակաւին կ'ապրի այս քերթուածին գլխաւոր անձը։ Որքան Անգղիացիներ, Ամերիկայէն իսկ, յատկապէս հոս կուգան Պիպպան տեսնելու, այլեւս պառաւ, սպիտակահեր, որն որ Բրաունինգի թողած համբաւին ժառանգութենէն կ'ապրի։ Կ'անցնի Պիպպան չորս մասի բաժնուած է. առաւօտ, կէս-օր, երեկոյ, գիշեր։ Ամբողջ դէպքը, միօրեայ ծաղկին նման, մէկ օրուան մէջ կը բացուի, կը լիննայ։

Պիպպան, պարզ ու անմեղ աղջիկ մըն է, օրն ի բուն մանած կը հանէ եւ պարապոյ օրերուն դաշտերուն մէջ թափառական կը շրջի երգելով։

Առաւօտ է, Պիպպան՝ արեւին հետ կ'արթննայ. թէ՛ կ'երթայ եւ թէ՛ կ'երգէ։ Սակայն այդ օրը մտադրաւ է. բան մը իրեն կը պակսի, ինքզինքը երջանիկ չզգար։ Կ'երգէ, սիրուն է ձայնը, ախորժալուր՝ բայց ո՛չ հնչական։ Թռչուններն ալ կ'երգեն, սակայն ո՛րքան թրթռուն, սիրատարի. որովհետեւ անոնք կ'երգեն բոյնին քով, զոր Սէրը հիւսած է։ Եւ անմեղ աղջկան միտքը, իր նման, Ազոլոյն մէջ կը թափառի, երջանիկներու ի խնդիր, անոնք որ սիրուած են։ Չորս տարբեր անձ կը գտնայ. չորս ալ տարբեր կերպով սիրուած։

Առաջինն է Օտտիմա, մանարանին տարեց տիրոջ կինը՝ երիտասարդ Սիրալդէն Չերմաշերմ սիրուած:

Երկրորդն է Ֆէնա, ֆրանսացի Ճիուլլիօ արձանագործին նշանածը, որոնց հարսանիքին հանդէսը այդ օրը պիտի կատարուէր:

Երրորդը Լուիճին է, հայրենասէր յեղափոխական մը, մօրը միակ սէրը, որուն հետ տեսակցութիւն մը պիտի ունենայ իրիկուան դէմ, Աշտարակին քով:

Չորրորդն է քաղքին Եպիսկոպոսը, Աստուծմէ օրհնուած և սիրուած անձ, որ նոյն օրը Ազօլօյ մէջ պիտի գիշերէ: Այս չորս սէրէն ո՞րն էր լաւագոյնը, կը խորհի Պիպպան, եթէ իրեն տրուած ըլլալին, այս չորսէն ո՞րը պիտի ընտրէր:

Սիրալդի՝ Օդդիմաին համար ունեցած սէրը:—Ա՛հ, ո՛չ, գալթակղուծեան և խղճի խայթումի մշտաբուդի աղբերակ մը ըլլալու էր: Նորապալներո՞ւնը:—Ո՛վ կըրնայ վստահացնել թէ այդ Սէրը տեսական է:

Ուրեմն մօրը սէրը:—Ատոր տարակոյս չկայ. ան անբաժան մնդմէ, վստահօրէն զմեզ ամենուրեք կ'առաջնորդէ:

Բայց միթէ աւելի վստահ և լաւագոյն պիտի չըլլա՞ր Աստուծոյ սէրը:—Անշուշտ. կայ միթէ անկէ գերագոյն Սէր: Պիպպաի պարզ դատողութիւնը այս վերջին եզրակացութեան հասած՝ այլ ևս չի վարանիր. պիտի ուզէր անշուշտ Ազօլօին Եպիսկոպոսը ըլլալ:

Միեւնոյն առաւօտը Օտտիմա և Սիրալդէ, իրենց մեղապարտ սիրոյն խոչընդոտն եղող ծերունի կալուածատէրը կ'սպաննեն: Իրար գիրկ ընկած՝ ազատ կը սիրեն: Սակայն Օտտիման արդէն զղջացած ըրածին, խիղճը զինքը կ'սկսի չարչարել. հազիւ կը պատասխանէ Սիրալդի գգուանքներուն...

Կուգայ կ'անցնի Պիպպա երգելով:

Այդ վճիտ ու յստակ երգին չեղտերը կարեւրէր կը խոցին երկու ոճրագործներուն սրտերը: Խղճի խայթը ուժգնապէս կը սաստկանայ: Կ'սթափին, սարսափած՝ դեռ արիւնաթաթաւ իրենց ձեռքերուն գործած ոճիրէն. կը զղջան: Երկուքն ալ հոգեկանապէս փրկուած են:

Կէս օր է, հարսանիքը լմնցաւ: Ճիուլլիօ՝ Ֆէնան իր տունը կը տանի: Սակայն արձանագործը իսկոյն կ'անդադրադառնայ չարաչար խարուած ըլլալուն:

Այդ կոյս կարծած ծաղիկը, իրեն ուսանող բարեկամները, արդէն իրմէն առաջ չարչարած էին: Տաւարախա Ճիուլլիօն, ունեցած դրամը Ֆէնային տալով, անողոք բայց բարեկիրթ կերպով մը, նոյն առտն անարգ կ'ինը տունէն կ'արտաքսէ:

Կուգայ կ'անցնի Պիպպա երգելով:

Կը յուզուի Ճիուլլիօ այդ անմոլութեան ճայնէն. հողիին վեհ զգացումները կ'արթննան, գութը կը շարժի: Ինչո՞ւ արձակել Ֆէնան, այն տարաբախտ արարածը: Ինչո՞ւ վերստին զայն նետել աշխարհիկ տիպին մէջ: Միթէ իրմով չէ՞ր անկէ դուրս ելած, ոտնակոխ իր պատիւը վերստացած. պսակին միւռօնով՝ մաքրագործուած: Իրեն կը պարտէր այդ վերականգնումը, պարկեշտութեան զիրքը: Ճիուլլիօ կը բանայ տանը դուռը, Ֆէնան ներս կ'առնէ, որուն փրկումով, իրեն անձնական երջանկութիւնը փրկուած և հաստատուած եղաւ:

Իրիկուն է, արեւը Կապպաի լերան հախին իր մօրը կը դառնայ, և Լուիճին՝ մօրը տուած ժամադրութեան: Ծերօն, կիսակործան աշտարակին մթնոցած շուքին մէջ պանուրտած կը խօսին: Կատաղի յեղափոխականին համոզումն է որ պէտք է Աւստրիոյ կայսրը սպաննել: Ի դուր կը ճգնի, կը թախանձէ մայրը, չի գործել այդպիսի ոճիր մը: Անդրդուելի կը մնայ Լուիճին, ազդասիրու-

թեամբ սիրան է բռնկեր : Միայն իր սիրած աղջկան յիշատակը , զոր մայրը կը ջանայ արծարծել , կը կասեցնէ Լուիճիի սպառնական ձեռքը , կը մեղմանայ , կը հանգարտի , գրեթէ համոզուած է մօրմէն չի բաժնուելուն մասին :

Կուգայ կ'անցնի Պիպպա երգելով :

Աղջկան ձայնը արձագանգ կուտայ աշտարակին սեւցած քարերուն վրան , կ'արթննայ առիւծը , իր ազգասիրական ուղին : Վերջին համբոյր մը մօրը ճակտին , անոր ձեռքէն ճողոպրած , կը թողու կը փախչի թեւարկող և աննկնդ գիշերուան մութին մէջ անյայտ :

Լուիճին փախչելով՝ կը փրկէ իր գլուխն ու ազատութիւնը . որովհետեւ աւատրիական ոստիկանութիւնը , վտանգաւոր յեղափոխականին ոտնահետը գտած՝ զայն կը հետապնդէր :

Գիշեր է , համատարած մութ : Բլուրները իրարու մէջ լրթագոյն ձուլուած : Շինական տուններէն ճապաղ լոյսեր կը պլպլան : Կեանքը՝ կարծես մուռած , բնութիւնը՝ թմբերի մէջ , Ամէն ինչ լռութեան մէջ կը թաղուի , միայն ծղրիղներուն երգը կը շարունակէ անընդհատ , մերթ մեռերթ խմբովին , իրարու բերնէ առած , միօրինակ , յօրինաւոր :

Այս խաղաղ մթնոլորտին մէջ միայն Մայր Եկեղեցիին յարակից Առաջնորդարանին լոյսերը վառ կը մնան :

Ազօլի Եպիսկոպոսը հիւր եկած է , գիշերը հոն պիտի անցնէ : Հեղինակը այս վերջին պարագան հեզնական երգիծանքով մը կը ցայտեցնէ :

Որովհետեւ Պիպպաին երազած այն չորս սէրէն , որոնց երեքը անգիտակցաբար իր երգին շեշտերով փրկած էր , չորրորդը , իր խելքով լաւագոյն դատածը , այդ գիշերուան լռութեան մէջ իրեն կեանքին դէմ կը դաւաճանէր : Զարմանալի է զուգադիպութիւնը :

Այդ Աստուծոյ օրհնաւ Եպիսկոպոսը , Պիպպաին հօրեղբայրն է , արձաթասէր վատագի մը , իր փոխանորդին չար խորհուրդներուն անսացող մը :

Եղբօրը հարատւութիւնը իւրացնելու համար , արդէն զայն սպաննել տուած է , հիմա կը խորհի դրամին բոլորովին տիրանալ , իր եղբօրը աղջիկն ալ մէջտեղէն անհետացնել : Բայց ինչպէս :

Ազօլո, Բրաւինգ վարժարան

Եպիսկոպոսին և իր փոխանորդին այդ ժամուն ըրած չարածոյողվին խնդրոյ նիւթը այս է :

Արժանաւոր եկեղեցականը լաւ մը մտիկ կ'ընէ իր խորհրդատուն որոճացած ծրագրին, զոր գործադրելի դատած պահուն, կուգայ կ'անցնի Պիպպան երգելով :

Խորհրդաւոր գիշերին լուսնեան մէջ, աղջկան երգին շնչաւոր, աւելի զգայուն կը թրթռան, անոր արձագանգը հօրեղբորը սրտին մէջ կը թնդայ, զգրդելով անոր էութիւնը, որ սարսափած կ'ընդգլկի :

Աստուծոյ գերագոյն սիրոյն անարժանը, ցնցուած կը կանգնի նստած տեղէն, փոխանորդին ձեռքերը արիւնոտ կը թուին : Երկնած պոգալի ոճիրը իր բովանդակ դեմնէութիւնովը շուարած աչքերուն կը պատկերանայ :

Ծառաները իսկոյն կը կանչէ, ձերբակալել կուտայ իր չարակամ խորհրդատուն և Պիպպային կեանքը այս կերպով յը փրկուի :

Քերթուածը ասով կը լրանայ, օրն ալ միասին : Պիպպա տուն կը դառնայ քնանալու : Ամբողջ օրը երգած էր : Անդիտակցաբար որքան բարիք գործած էր, նոյնիսկ իր անձին, կը մտածէ վաղուան մանելիքին, թերեւս Ստեփանյան չըջաղեատը անով պիտի յօրինուէր :

Ինչ փոյթ, կ'ըսէ աղջիկը : Աստուծոյ համար, ամէն վատտակ նոյն արժէքը ունի :

Անուան ալ՝ ունի իրեն փրկափայտ թիւնը. նա մանաւանդ չինականը, ապա թէ ոչ՝ շատոնց գլուխը վեր առած, զինքը հարստահարողը պիտի ջախջախէր : Չար կամ բարի, ամէնքս ալ Աստուծոյ գործիքներն ենք, կը շարունակէ խորհրդածել Պիպպան՝ կէս քուն, կէս արթուն : Մեծ ու փոքր, զօրաւոր կամ տկար, մարդիկ Անոր առջև հաւատար կը մնան : Աշխարհիս մէջ չիկայ ո՛չ առաջին, ո՛չ վերջին : Վանդի ամէն էակ Արարչութեան որոշ կեդրոնն է :

Բրաւնինգ՝ իր այս քերթուածով ցոյց տալ ուզած է թէ երեւութապէս որքան ցանկալի երջանութիւններ կը նշմարուին, որոնց ներքեւ մարդասպան բռնաբարութիւն, պատրանքը, դաւաճանութիւնը և ոճիրը, քղածածկուած կը խլրտին՝ միշտ պնտրաստ երեւան գալու, և թէ քարութեան ձայնը ժամանակին չի հասնի՝ խիղճերը զղման, սրտերը՝ վեհ զգացման և ոճիրը՝ իր սերմին մէջ խեղդելու :

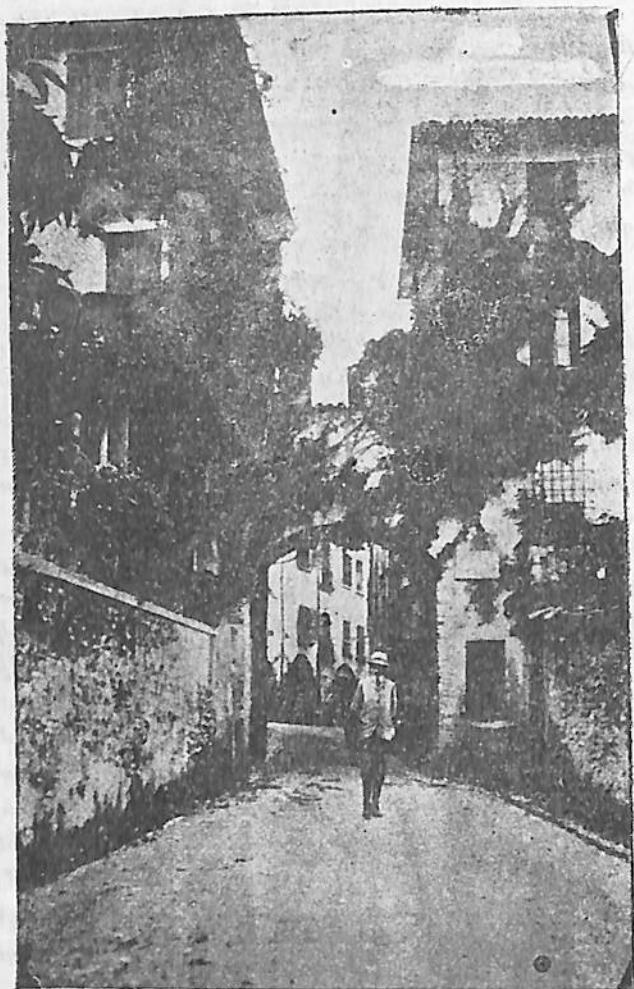
★

Բրաւնինգի թողած երկերուն ամբողջութիւնը, կ'ըսէ կենսագրող մը, նիւթերուն կարգով անկարելի պիտի ըլլայ զանոնք դասաւորել, գոհանալու է իրենց թուականներովը որոշել, ո՛չ ալ նուազ դժուարին պիտի ըլլար լւրաքանչիւրին վրայ ակնարկ մը նետել՝ առանց հատորներ գրելու վտանգին ենթարկուելու :

Ըստ իս Բրաւնինգին նման յորդարուղիս գրիչներու արտադրութիւնը, կը նմանի այն հսկայ համայնապատկերներուն, զորս ակնարկը մէկանց չի հասնիր ընդգրկելու : Սկզբան զիտողը անկից ընդհանուր տպաւորութիւն մը կրնայ ստանալ, լոկ անոր տեղական գոյնը :

Սակայն ուշադիր ուսումնասիրողին՝ այդ շարամանեալ ամբողջութենէն տակաւ առ տակաւ կ'սկսին արտափայլիլ մեծ հեղինակին գլխաւոր երկասիրութիւնները՝ որոնց ամենափայլունը — ինչպէս որ բոլոր քննադատները համախոհ են — անոր գլուխ գործոց՝ Մասնակից և Մասնակց է : Բնանըմէկ հազար տողէ բաղկացած այս քերթուածին բնագիրը, հնավաճառի մը քով սխառահար գտնուած գրքէ մը քաղուած է :

Այժմ՝ անգլիական թանգարանին մէջ իբր մասունք պահուած այդ մէկ ֆրանքոնց գիրքը երեք դար առաջ,

Ագոլօ, Պուրակին Մուսքը

Հոռմայ մէջ քննուած եղեւնագործութեան մը դատաւարութիւնն է :

Յամաք նիւթ մը, զոր Բրաւնինգի հրաշէկ հալոցը կը զտէ, կը թորէ՝ չիթ առ չիթ սակեծող, քերթողական գլուխ գործոց մը : Հակառակ տրուած թիւը մոկնութիւններուն, Մասանին եւ Մասեանը, է՛ և պիտի մնայ մարդկային ուղեղին տենդոս ու հոգեցունց մէկ երկունքը, որով հեղինակը, փոխանակ այս անգամ իր դարը կանխելու, քանի մը դարեր յետագարձ բարձրանալով, կը հասնի Միջին դարէն ժառանգուած եղեւնական բարքերուն :

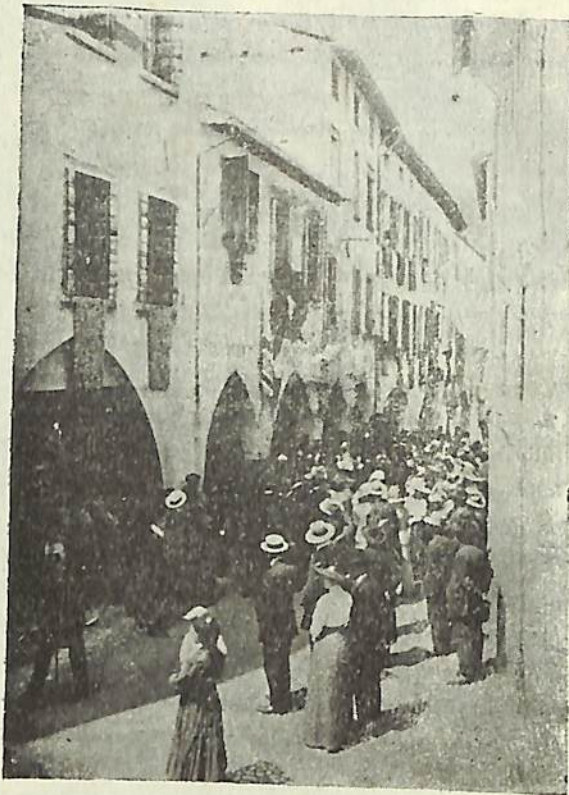
Տասնըիններորդին հողին, տասնըվեցերորդինին մէջ մարմին կը դանաչ նոր մտայնութեամբ հին մը վերլուծելու : Անցեալին ընկերութիւնը հիմակուան միջավայրին մէջ փոխադրել : Տեսնել թէ մարդկութիւնը անկէց ի վեր փոխուած է : Որո՞նք եղան այն դարուն սխալանքը, անոնցմէ որո՞նք մեր ընկերութիւնը վարակեցին :

Այս բազմակիւնձիւ դատին նոր կերպով վերաքննութեան պահուն, անդդիացիին երեւակայութիւնը բռնկած, ուժգին թափով մը կ'առնէ կը տանի ընթերցողը, խառնախօս անցքերու մէջ, ուր մարդկային բուռն ու տարբեր կիրքեր յորդահոսանքի նման կուգան ընդհարել. աւրեւաններկ փրփուրին մէջ յորձանապտոյտ դիակներ կը մակալիւղան : Կաշառուած սիկարեաններու, խլճի բռնաբարման, տգիտութեան կուրծքին վրայ հաստատուած՝ եկեղեցիին գործած զեղծումներու եւտոտանիին, քմահաճ քննութեանց և չարածողութիւններու ապիրատ դարն է :

Դերթուածը տասերկու մենախօսութիւններէ բաղկացած է : Առաջինը՝ նախարարն է, յետինը՝ վերջաբանը : Մնացեալներուն իւրաքանչիւրը, հեղինակին շնչածառ զվաւոր նկարագիրներուն հոգեբանութիւնն է :

Բոլորը միատեղ կը պատկերացնեն մարդկային պատ-
մութեան եզեռնա-եզերերդական վէպերէն մէկը՝ քանիցս
տպագրուած և յաւէտ կրկնատպագրելի:

Դէպքը Հռոմէն կ'սկսի Վիօլանտէ և Պիէտրօ Կօմ-
պառինէ ամուլ ամուլով. երկուքն ալ տարիքին առած,

Քրաւինգի տան երեսին՝ դոփնեպսակի զեռնդում, ևւ այն
փողոցը՝ ուր Բերթոլին անուհով մկրտուեցաւ:

Թէ՛ իրենք և թէ՛ կալուածներնին պարտքի ու արգելքի
տակ: Այս անկ կացութեան կինը հնարք մը կը խորհի:

Վիօլանտէ, թէպէտ յիսնամեայ, յղի կը ձեւանայ:
Նորածին օտար աղջիկ մը ճարելով կը խաբէ ընկերու-
թիւնը: Որդեգրուած այս աղջիկը, Պօմպիլիան, քեր-
թուածին գլխաւոր դեր ունեցող անձն է:

Տասերեք տարի յետոյ, Պրանչէսքինի Գուլիօ անուն
կործանած կոմս մը, իր վարսավիրայէն Կօմպառինինե-
քուն աղջկան տպագրային ժառանգելիք հարստութեան
մասին տեղեկացած, Պօմպիլիան կնութեան կ'ուզէ: Վիօ-
լանտէ իր երազներուն լրումը տեսած, կ'շտապէ ձեռքէն
խուսափիլ չի տալ այդ մեծահարուստ աղետակներ և
Քրաւինգին Հռոմայ մէջ բնակած տան մօտիկ, Ս. Լօ-
ւէնցօին Լուիչա եկեղեցին մէջ հարսնիքը կը կատարուի:

Գուլիօն իսկոյն կնոջը օժիտը կը պահանջէ: Կօմպա-
ռինիները, Առէցցօ քաղքին մէջ իրենց ունեցած կալ-
ուածները ցոյց կուտան և բոլորն ալ միատեղ կ'երթան
հոն բնակելու: Բայց փեսին հետ կենակցութիւնը անտա-
նելի ըլլալով, Պօմպիլիային ծնողքը Հռոմ կը վերադառ-
նայ, մանկամարդ կինը դժնդակ ամուսինի մը ձեռքը
անտէր թողլով:

Այս ժամանակներուն կը համապատասխանէ Իննով-
կենարօս ԺԲ-ի յորեկանը: Այս առթիւ Լատին եկեղեցին
ամենածանր մեղքերու արձակում կուտար, այն պայմա-
նով որ եթեմական իր ըրած չարիքին դարմանը հատու-
ցանէր:

Վիօլանտէ, այլեւս պառաւ, խղճի խայթէն չարչար-
ուած, կեղծարարութեան մեղքը կը խոստովանի, սակայն
արձակումը ընդունելու համար հարկադրուած է Պօմպի-
լիայի անձին նկատմամբ ճշմարտութիւնը յայտնել: Այս
նկրման շնորհիւ Կօմպարինիները իրաւունք կ'ստանան

կումսէն կա պահանջելու իրենց հարազատ աղջիկը չնդող
անոր կնոջ համար արուած օժիտը :

Այդ օրէն կ'սկսի Պօմպիլիային դառնադէտ կեանքը :
Յրանչէսքիներին զայրոյթը ատելութեան փոխուած , կը
ծանրանայ խեղճ կնկոն վրայ , որ արդէն յղի է :

Ակզբան Պօմպիլիա կը համակերպի իր ճակատագրին .
քայց երբ ամուսինին վարձուները երթալով կը խոտանայ ,
ճարահատ Առէցցոյր կուսակալ-արքեպիսկոպոսին և սան-
դալաւորաց կարգէն իր խոտտովանահօր կը դիմէ անոնց
պաշտպանութիւնը խնդրելով : Երկուքն ալ ձեռնպահ կը
մերժեն : Միայն երիտասարդ կանոնիկոս մը , սլարկեշտ
ու անբասիր կապպօնսաքիին , որ մտադիր էր Հռոմ եր-
թալ , արգահատելով ժանկամարդ կնոջ վիճակին , կը
խոտանայ զինքը իր ծնողացը տանիլ յանձնել :

Մայրական նորածագ սէրէն քաջալերուած , Պօմպի-
լիան , ամէն վտանգ ու գայթակղութիւն աչքը առած ,
միայն սրբազան բնազդին կ'անուայ :

Կը փախչի ամուսինին տունէն , Կապպօնսաքիին հետ
Հռոմ երթալու համար : Կոմսը իրազեկ կը հետապնդէ և կէս
ճամբան կը հասնի անոնց : Կ'անարգէ իր կինը՝ որ տունը
լքած երիտասարդի մը հետ փախած էր : Պօմպիլիային
հեղահամբոյր հոգին առաջին անգամ ըլլալով , նախատին-
քէն ընդվզած , բուռն կերպով կը դիմադրաւէ , զայրացած
կ'սպառնայ ամուսնոյն որ զինքը իրը չնացող կ'ամբաս-
տանէր : Սակայն կոմսին կուսակցութիւնը աղդեցիկ ըլ-
լալով , երկուքն ալ ձերբակալուած Հռոմ կը տարուին :
Այն ատենուան Հռոմայ Ատեանը , դատը տեսած , Կապոն-
սաքիին՝ վտարման կը դատապարտէ և Պօմպիլիան՝ զըղ-
ջադարձ կիներու արգելարանին :

Այդ առանձնարանին մայրապետները , փոխանակ ա-
նոր վիշտը ակտիւելու , չարասիրտ վարմունքով կը սաստ-
կացնեն խեղճ կնկան կսկիծը :

Մենդարերութեան օրերը մօտենալով , Պօմպիլիան-
արտօնութիւն կ'առանայ իր ծնողացը տունը երթալու ,
որոնք զինքը խեղճն Հռոմի չըջակաները գտնուող տան-
մը մէջ կը փոխադրեն , ուր աշխարհք եկաւ փոքրիկ Գա-
յէտանօն :

Այս լուրը կ'ուրախացնէ Յրանչէսքիներն . որովհետեւ
այդ նորածինով ապահովուած կ'ըլլար անոր մօրսէն ա-
կընկալած հարստութիւնը :

Եւ խեղճն ոճիրը կ'երկնէ : Պէտք էր թէ՛ Կօմպաուի-
նիները և տղուն մայրը սպաննել :

Չորս արբանեակ սիկարեսներու հետ , ինքն ալ
ծպտեալ , զիչեր ատեն կը մօտան Կօմպաուիներուն տու-
նը , կը խողխողեն զանոնք և Պօմպիլիային դեռածաղիկ
մարմինը քսաներեք տեղէ դաշուհով ծակծկելէն յետոյ ,
այլեւս մեռած կարծելով կը փախչին : Սակայն խեղճը
չէր մեռած . պիտի ապրէր : Կոմսը , զժկամակելով իր ար-
բանեակներուն խոտացած դրամը հատուցանելու , իրենց
մէջ խնդիր կը ծաղի , վերստին դաշոյնները կը փայլին և
Յրանչէսքիներին կեանքը վտանգուած պահուն ոստիկան-
ները կը համին և հինգն ալ կը ձերբակալեն :

Ատոնց դատը , ամիս մը կը տեւէ : Գուրգօն ազնուա-
կան դատակարգին սլատկանելուն համար , զխառման
կը դատապարտուի , մինչ իր արբանեակները կախաղանի-
սպառմին :

Գուրգօյին սլաշտպան փաստաբանը առարկելով որ
իր պաշտպանեալը եկեղեցական փոքր աստիճաններ ըն-
դունած էր , Ատեանը պիտի հարկադրուի արձակուած
մահալճուոյն հաստատուած եկեղեցական բարձրագոյն իշ-
խանութեան ենթարկել :

Փաստաբանը , իր բոլոր յոյսերը իննովկենտիոս ԺԲ .
պապին յառաջացեալ տարիքին և տկարութեան վրայ

հիմնած էր. սակայն ծերունի պապը, յետ քննութեան, կը հաստատէ թէ՛ Գուրգոյին և թէ՛ Հորս արքանեակներուն համար Ատեանին սահմանած դատաւճիւրը:

★

Ահա՛ նիւթը զոր Բրաւնինգ տասերկու մենաքննութեանց մէջ յաջորդաբար պիտի պարզէ:

Յառաջաբանէն և վերջաբանէն զատ, մնացեալ տասը մենաքննութիւններուն առաջինը կես Հռոմը կը ներկայացնէ. որ է ըսել ժողովրդին կէսին կարծիքը: Ասոնք Հարալդուներն են, միշտ յօժար՝ մեղադրուած մը հարուածելու: Ծթրած ձեւակերպութեանց և նախապաշարումի գերի եղած սնապաշտներ կամ կեղծ քրիստոնեաներ որոնք ամէն Աստուծոյ օրը կը հազորդուին և օրն ի բուն յանուն Աստուծոյ կը հայնոյն:

Բամբասողները՝ որոնք իրենցը պարտկելու դիտումով ուրիշին յանցանքին վրայ կը ծանրանան: Եւ այն շուտով գայթակղողները, ըստ պարագային, օրինազանցութեան դէմ անաչառ, անողոր կանոնապահներ:

Կես Հռոմը, վերջապէս, Գուրգոնը խաբուած ամուսին մը կը նկատէ. կը պախարակէ Պօնպիլիային ապօրէն ընթացքը, երիտասարդ քահանային հետ թողուլ փախչիլ, որ վերջապէս պիտի հարկադրուէր իր յանցանքը խոստովանելու:

Երկրորդ մենաքննութեան մէջ կը տեսնանք Հռոմայ միւս կեսը՝ Պոնպիլիայի անմեղութեան պաշտպան ջատագով:

Ժողովրդեան կարծիքին այս երկրորդ մասը կիսով արգահատանքէ, կէս մ'ալ հետաքրքրութենէ մզեալ, գացած տեսած էր մանկամարդ կլինը, հիւանդանոցին անկող-

նոյն մէջ մահամերձ՝ քսան երեք անգամ դաշոյնը մսին մէջ միտուած:

Այնքան երիտասարդ և որքան դժբաղդ:

Ծնած օրէն եղկելին, օտար մօր մը գաղտնի մատուցութեանցը դործիք՝ ծաղիկ հասակէն բիրտ ամուսնի մը ծրագիրներուն խաղալիք:

Այս կես Հռոմը, դէպքին մանրամասնութիւններուն անտեղեակներն են, բարի տրամադրեալները, որոնք իրենց զգացումին և տրամաբանութեան համեմատ, կը դատեն, կը վճեն, արդարութիւնը գործադրել կուտան:

Արտի տէր ազնիւ մարդասէրներ Կապոնսաքիի ասպետական վարմունքին համափառ հաւանողներ:

Ազատամիտներ, որոնք յանցաւորը Վիօլանտին կը գտնան, զի նա պէտք չէր իր գաղտնիքը երեւան հանէր:

Եկեղեցական վարչութեան գործած զեղծումները պարսաւողներ, որոնց համար Գրիստոսի եկեղեցին ժողովրդին տգիտութեան և խղճահարութեան վրան պէտք չէ հիմնուած լինի. և ո՛չ ալ մտնացու մեղքեր արձակելու դիտումով հոգիներ փրկելու պատրուակով, ընկերութեան գաղտնիքներուն ջանալ տիրանալ:

Այս կես Հռոմին կը պատկանին ճշմարիտ հոգեսէրները, քիչ անգամ եկեղեցի գացող բայց աւելի բարոյակաւնի տէր, որոնք դրուատելով երիտասարդ Կանոնիկոսին պարկեշտ առաքելութիւնը, կը բասրեն կուսակրօնութիւն ուխտող երդմնազանցները, որոնք, պղծելով հոգած սրբեմնին, անչառաւիղ տուները աճեցնելով կը բաղմացնեն: Վերջապէս կը ներկայացնէ, եկեղեցւոյն վարկն ու փառքը ցանկացողները, բուն քրիստոնեան, ընկերութեան գերընտիր գասակարգը, որոնց համար Աստուծոյ պաշտօնեան փոխանակ ետասէր և անխիղճ ըլլալու, պէտք է ունենայ փութկոտ մարդասիրութիւն, անձնուէր-

հոգածութիւն, հանդէս անտէրին՝ որ իրեն դիմած օգնութիւն կը հայցէ :

Երրորդ մենախօսութեան անունն է Tertium Quid, անգոյն և չէզոք տարրը, որուն բաղմութեան թիւը միշտ ծիծիփուն կը մնայ, միշտլայրին և դիրքին բերման համաձայն : Անդանազանելի այս՝ այլատարր տողանցին մէջ կը տեսնուին ամէն դասակարգէն անձեր, եկեղեցականն ու աշխարհականը, ազնուականը, ռամիկը, չարն ու բարին :

Չէզոք տարրը, ուրոյն գոյն մը չունենալովն հանդերձ, նախորդ երկուքէն ազդեցիկ է : Քանզի չարիքէն չարիք կրնայ ծնիլ . այլ չէզոքին ձեռնպահ վարանումը, ստէպ ծանրակշիռ հանգամանքներ կ'առթէ, նամանաւանդ երբոր այդ վերապահութիւնը մասնաւոր դիտաւորութեամբ է :

Անոր լուծութիւնը՝ մունջ ստորասութիւն է :

Բամբասելու, անուանարկումին ամենասուր դործիքն է :

Այս բաղմութիւ դասակարգին կը պատկանին, նախ և առաջ, պարզամիտ դիւրահաւանները՝ իրմէ զօրաւորէն միշտ համոզուած . որոնք օրն ի բուն կարծիք կը փոխեն :

Բծախնդիր խտաբարոյները, միշտ պատճառանք մը յարուցանող : Անիրաւախոհները՝ որոնց ձեռքէն եթէ գալու ըլլայ, երկու հակառակորդ կողմերն ալ պիտի դատապարտեն :

Չէզոք տարրը, երեսփոխաններու ժողովի մը կեդրոնն է, մերթ ձախ, մերթ աջ միտող . քուէն ա՛յն կողմին կուտայ՝ ուրկից աւելի կ'ակնկալէ : Երբեմն ասիկա, երկու ծայրագոյններուն հակակշռոյն է, համբաշխութիւնը սիրող . այլ միշտ երկու կողմիներէն ալ բան մը զոհել պիտի տայ :

Պերճախօսներ ալ կան՝ իրենց կարծիքին դէմ փաստող :

Ընդդիմադիրներ՝ հաճոյքի համար ճշմարտութիւնը ալլայող :

Ասոնց քուէին կարելի չէ վստահիլ :

Ուրիշ կարգ մ'ալ կայ, որ հարկադրուած է իր կարծիքը չի յայտնել կամ խեղաթիւրել : Ասոնք են ստորագրատարագիւղը՝ հակակարծիք իր տիրոջը յանդիման և ալքատը՝ հացին կարտ : Յետոյ կուգան նկարագիր չունեցող պատահալարները . կեղծաւոր, չողմարար, հացկատակ անձեր, ուրիշին շուքին տակ փախացող մականքոյժներ :

Ասոնք գիտէն կարծիք յայտնել, բայց իրենց տիրոջ բերնին կը նային : Հապա ի՞նչ ըսելու է դիրքի տիրացող անուաններուն, դիմացինին կէս բառ աւնող ամբողջացնողին կամ գիտնականի մը կերպարանքին ներքեւ լուրջ միավանկով ընդմիջողներուն համար : Սակայն այս պարագորդ ամբոխէն զատ կան նաեւ խելացի արժանաւորներ, ըլլա՛յ կեկեղեցական կամ աշխարհական, որոնք ձեռքնպահ ըլլալը կը նախամեծարեն, ոմանք՝ դրուած օրէնք մը չի խախտելու համար, ուրիշներ՝ ընկերութեան ընթացքը չի խանգարելու :

Վերջապէս կուգան հարուստ երկեանները, չէզոքութեամբ իր անցեալը պարտկող, ազատ թողուած կէս խելագարները . բարոյապէս տնանկ, հաւատադրուծ կամ յուսահատ կամ անտարբերներ :

Tertium Quidը ունի իր բարի և չար կողմը . սակայն աւելի վտանգաւոր է քան պիտանի :

Օգտակար է՝ երբոր անկողմնակալ եւ տարբեր հայեացակէտով կը քննէ խնդիրը . վտանգաւոր՝ երբոր չէզոքութենէն յանկարծ ելած, դիտաւորութեամբ կամ տգիտութեամբ, նժարին մէկ կողմը կը նետէ իր վճիռը :

Յաջորդ մենախօսութիւնը Գուրգօ Ֆրանչէսքինիի

ինքնապաշտպանութիւնն է, ուր ազնուական կոմսը կը ներկայանայ բարեձև և զգաստ, խոնարհելով դատաւորներուն առջև՝ անոնց անձին նկատմամբ չապշելով իր յարգանքն ու մեծարանքը: Շողոմարար լեզուով կը քննի, կը զալարի՝ ինքզինք խաբուած և դո՛ւռած ամուսինն կարագրելով:

Կը հերքէ, իրեն վերագրեալ, Պօմպիլիային անձինն նկատմամբ պատմուած չարչարանքն ու յոռի վարմունքը: Ստախոսութիւններ էին անոնք, որոնց ընդդէմ կը բողոքէ՝ ամբաստանութիւններ՝ զորս լաւագոյն է կշտաւրանք կոչել: Միթէ ամուսինի մը պարտականութիւնը չէ՞ ապերազան կիներ ուղիղ ճանապարհին մէջ բերել:

Միթէ պօմպիլիային անարբագրելի բնաւորութեանը՝ իր ամուսինին տունէն փախչելէն աւելի ի՞նչ մեծ ապացոյց կրնայ տրուիլ:

Փրանչէսքինի՝ այս էջը դարձնելով, խորամանկ կեղծաւորութիւնը կը բանայ: Կը խօսի իր հոգեւէրութեան և եկեղեցւոյ հանդէպ տածած հաւատարմութեան նկատմամբ:

Կը խառնէ կրօնքը բարոյականին. կը պատմէ իր չորս ընկերներուն՝ և ո՛չ թէ սիկարեսներուն, իրեն աղէտներուն մասին ցոյց տուած կարեկցութիւնը և անձնըւէր յօժարամտութիւնը, որոնք արեւմուր ուղեցին սրբել հին ազնուականութեան պատկանող տո՛մի մը տանը շէմին նստուած արատը:

Իբրեւ թէ իր գլուխը ազատած լինէր, իր պատուարժան ընկերներուն փրկութեանը համար կը ջատագովէ:

Իր աղուհաւարոյ պերճախօսութեան մէջ ճոխանալով հաւատոյ փրկափայլութեամբ կ'ոսկեղօծէ իր դործած ոճիրը:

Կը պատմէ իր ընկերներուն տուած այդ Դեկտեմբերի

25ի գիշերին ժամագրութիւնը, ճիշտ այն գիշերը, երբ բոլոր մարդկութեան մեղքերը քաւելու համար Աստուած մը մարմին կ'զգենոր, ինքն ալ կը վճռէր արատաւորուած իրեն պատիւը անհաւատարիմ կնոջը արիւնով փրկել: Սակայն ի՞նչ մեծ հակապատկեր՝ այս կիրթ ու զգօն քրիստոնեան, այն միւս մահապարտ Փրանչէսքինիին բաղդատմամբ՝ գլխատման տապարին առջև:

Ո՞ւր է այն զգաստ ու հեղահամբոյր ազնուականը, կնոջը զո՞հ դացած կոմսը: Կը սարսափի, կը ցնցուի այդ քստմնատարսուռ դործիքին տեսքէն: Վերջին փորձ մը դեռ՝ իր գլուխը փրկելու համար, կը նետէ զիմակը, կը դառնայ սինլքոր:

Վիրաւորեալ ցուլի պէս կը պոռոչայ, կը մուկնի գազանի նման՝ իր քովի երկու քահանաներն իսկ խրաչեցնելով: Կը պոռթկայ իր նսեմ հոգւոյն դայրոյթը: Կ'արձակուին մարդասպանին լեզուն կաշկանդող կապերը. կը նախատէ դատաւորները, լուտանքներ կը տեղայ արդարութեան, օրէնքին ու կրօնքին գլխին: Մերթ կ'սպառնայ, մերթ կ'աղաչէ. կը խոստովանի և կը հերքէ միանգամայն:

Բոլոր քէնն ու ոխը՝ Կոմպարինի ընտանիքին է, անոնք որ զինքը խաբեցին. նամանանդ Պօմպիլիան՝ իր կեանքին մղձաւանջը, որուն բարձր անհատականութիւնը չէր ուղած իր առջև խոնարհիլ: Կը խոստովանի անոր ունեցած հոգեկան առաւելութիւնը, նկարագրին վսեմութիւնը, զոր չի կրնալով նուաճել, իր առնական և ազնուականի անձնապատուութիւնը դեռ աւելի վիրաւորուած էր. ի՞նչ եղկելի հեղնութիւն՝ տեսնել իր տո՛մին հրնութեանը և պատիւին նախանձախնդրի կոմս մը՝ որ կը հարկադրուի խոնարհիլ ծնողքը անձանօթ, անխաղոս անձի մը առջև, որ թէպէտ չունի ազատորեարի զինա-

դերուժ՝ այլ հոգւոյն մէջ կը կրէ իր գերընտրութեան խորհրդանշանը :

Փրկութեան յոյսի նշոյլ մը զինքը տակաւին կ'օրօրէ : Պրանչէսքինի կը յարձակի բնկերութեան գործած գեղծումներուն դէմ, անիրաւութեանց՝ որոնց ինքն ալ զոհ մըն էր : Կ'անիծէ մարդկութիւնը, իր դարը՝ զայն գեղծ ու կեղծ կոչելով : Վերջապէս կը դառնայ Պապին անձին դէմ : Կը բողոքէ թէ նա պէտք չէր որ Ատեանին արձակած դատավճիռը հաստատէր, ինչ որ անհետեւութիւն մըն էր Քրիստոնէական հաւատքին սկզբունքներուն հետ : Քանի որ զինքը սպաննել տալով, հոգին ալ յաւիտեան կորստեան կը մատնէր :

Սակայն ո՛չ ոք իրեն օգնութեան կը հասնի : Կ'զգայ որ անդառնալի կերպով դատապարտուած է : Ալ կատաղութիւնը չափ չունի, բերանը կը փրփրի, կը հայոյէ, կը բողոքէ, չուզէր մեռնիլ : Այլ երբոր դահիճներուն մօտենալը կ'զգայ, մահուան սարսուռը կը փշրէ իր լիրբ խրոխտութիւնը : Վերջին օգնութեան յուսահատ ճիչ մը կ'արձակէ, իր կնոջ գերագոյն բարութեանը դիմելով . « Պօմպիլիա, պիտի թողո՞ւս որ զիս սպաննեն :

Յաջորդ մենախօսութիւնը Կապօնսաքքին յատկացւած է որ դառն ու խիստ լեզուով կը կշտամբէ նոյն այն դատաւորները՝ որոնք ութ ամիս առաջ զինքը լսած և անիրաւ կերպով դատապարտած էին : Եւ սաստկացնելով իր ձայնին չեղտերը ոճրին բոլոր պատասխանատուութիւնը անոնց գլխին կը թափէ, քանզի այն ատեն, Պօմպիլիային նկատմամբ, իրեն յայտնած անձնուէր զգացումներուն չարիմաստ մեկնութիւն տալովն, քաջալերած էին մարդասպանին ձեռքը : Եւ ո՞վ գիտէ, թերեւս հիմա իսկ, մինչ ատենանը փուճ ձեւակերպութիւններով ժամավաճառ կ'ըլլար, հիւանդանոցին մահճին մէջ ման-

կամարդ կինը՝ ընդունած քսաներեք վերքերուն չի տուկալով, իր ամբիժ հոգին կ'աւանդէր : Երիտասարդ կանոնիկոսին սիրտէն յորդած այս կծու կշտամբանքը, դաշոյնի պէս կը խոցէ դատաւորները, որոնցմէ մէկ քանին, յուզմունքէն այլալլած, կ'սկսին արտասուել :

Պրանչէսքինի և Կապօնսաքքին, իրենց նկարագիրով ու զգացումներով՝ բոլորովին տարբեր երկու հակադարձ հակոտնեաներ են : Առաջինը՝ խորամանկ, վատ ու եսասէր, երկրորդը՝ անկախ հոգի, անկեղծ սիրտ, համակ անձնուիրութիւն :

Ինքը՝ այս առթիւ ասպետական դարերուն հոգին կը մարմնացնէ, անվերս և ամբիժ այն քաջերէն մէկը, որ ժուրը՝ կէս քաշուած պատեհանին մէջ պատրաստ, առաջին նշանին կը փութայ օգնութեան և արդար վրէժխնդրումի :

Կապօնսաքքին սլ պատկանած էր այն դարուն եկեղեցական դատակարգին՝ որոնց արտօնուած էր աշխարհիկ հանդէսները և հաւաքումները յաճախել, Տիկիններու հասցէին կնահաճոյ մանրերգներ գրել և զանոնք սրահներու մէջ արտասանել : Բայց այդ մեղկ ու ազատ միջավայրին մէջ, կանոնիկոսը առանց իր բանաստեղծի գեղարուեստական հոգին կորսնցնելու, յաջողած էր անաղարտ պահել իր կրօնաւորի սքեմն ու անոր պատշաճ վայելչութիւնը :

Այսպիսիները կը պատկանին մարդկութեան այն տեսակին, որոնք դուրսէն՝ ծանրաբարոյ, ներսէն՝ դիւրաբարոյ են : Առաջին առիթ մը, իսկական բնոյթին երեւան կը հանէ : Զգացումներն խորունկ է, հոգին սիրտէն վազող ջուրի երակին նման : Զայն դուրս բղխեցնելու համար՝ սաստիկ հարուած մը կը պակսի : Որքան խորունկէն երթայ, նոյնքան զօրաւոր կը ժայթքէ :

Նոյնը հանդիպած էր բարի կանոնիկոսին, երբոր Պոմպիլիան ճանչցաւ: Առաջին հանդիպումը, կնկան իրեն դիմելը, միատեղ ճամբորդութիւնը, խորին ազդեցութիւնն ներգործած էին հոգւոյն մէջ, սրբելով զայն և տալով ծնունդ նորարոյս վսեմագոյն զգացումներու:

Այս ոգեւորիչ տպաւորութեան ներքեւ, Կապոնսաքքին՝ կը շարունակէ իր տենդոտ խօսքը, չարաչար հարձածելով ընկերութեան կեղծ բարքերը, որոնց ներքեւ բոյն դրած կը շարանիւթեն անբարոյականութիւնը, բանբասանքը և զրպարտութիւնը: Կ'այսպանէ այն ողորմելի մտայնութիւնը, որուն համար հակասական բան նկատւած է որ և է մարդու և կնկան միջև բարեկամութիւն մը, ո՛ւր մնաց մաքուր սէրը, ինչ որ՝ եթէ իր սահմանին մէջ կանգ առնէ, կրնայ երկու աղնուանողի անձերու մէջ և փոխադարձ յարգանքին մէջ խորարմատ ցկեանա տեսել, վճիտ և անայլալ զգացմանց աղբերակ դառնալով, որմէ ստորին էակները ո՛չ միայն համ չեն կրնար զգալ, այլ կը խորշին վարակիչ անուանելով այդ հոգեւորնունդը ըմպելին:

Ամբողջ մենախօսութիւն մըն ալ մայրական սիրոյն ձօնուած է, Բրաւնինդի սիրտին առաջին և ամենաուժգին զգացումը որ ամէն առթիւ զօրաւոր կը տրոփէ:

Արդարեւ՝ տիրական կին անուանուած իր մօրկանը սէրը, բոլոր իր քերթուածներուն մէջ կը ցայտէ, տիրուհի դերիշխած, իբր հմայական պահպանակ՝ մարդուս ամէն գործերուն մէջ, բովանդակ կեանքին ընթացքին ժամանակ, միշտ անձնուէր և միշտ ճշմարիտ:

Այս սուրբ սիրոյ աւազանին մէջ իր գրիչը թաթխած, քերթողը նորին փափկութեամբ կ'ստուերագծէ Պոմպիլիային նկարագիրը իբր քաղցրօգի պարկեշտ կին, միանգամայն կնոջական դողալ սիրտ:

Պոմպիլիան՝ ընդունած վէրքերուն հետեւանքով, հիւանդանոցին մահճին մէջ անշարժութեան դատապարտուած է: Ամէնուն զուրգուրանքը իրեն վրայ կեդրոնացած է, այլ ինքը մտքով զակին հետ է: Սակայն անհունապէս ինքզինքը երջանիկ կ'զգայ. որովհետեւ ամբողջ երկու օր իր սիրասուն մանկիկը իրեն քով մնաց: Կրցած էր զայն համբուրել, անկէ կարօտը առնել: Այդ մայրական երանութեան զգլխանքը բոլոր իրեն անցեալին վիշտերը մոռցնել կուտայ:

Ներած է արդէն Վիօլանտէին՝ որ իր ծրագրերներուն զինքը գործիք բրած էր, լլկելով դեռափթիթ երիտասարդութիւնը: Ներած՝ Առէցցօյի Արքեպիսկոպոսին անխրդճութեան, իր սանդալաւոր խոստովանահօրը անզգայ անտարբերութեանը, մայրապետներուն հակակրօն և անմարդասէր վարմունքը, իզական դառնացած սիրտի նախանձը:

Հիացումով և երախտապարտութեամբ կը յիշէ Կապոնսաքքին, ցաւելով որ իրեն պատճառով դատապարտուեցաւ:

Անիկա՝ Պոմպիլիային համար փրկիչ մըն է: Եթէ չի յաջողեցաւ զինքը ամուսնոյն ձեռքէն ազատել, բայց սորովեցուց իրեն աւելի բարձր ու վսեմ կեանքի մը ճանապարհը:

«Որովհետեւ Աստուած, կ'ըսէ, այդպիսի անձերու միջոցով մեր վրայ կը հակի և պատող խաւարը լուսաւորելով զմեզ կը յարուցանէ, և ես ալ յարեայ»:

Եւ վերանալով երեւակայութեամբ՝ կը յայտնէ որ իրեն պսակին կապերն ինչպիսի ամուսինը խղած էր, զինքը սպաննել ուզելով և թէ անոր հետ կենակցութենէն հետեւած արատը՝ իրեն արիւնովը սրբուած է: Մայրական սիրոյ յափշտակումին մէջ, չի կրնար համոզուիլ որ

իր զանակը հայր մը ունեցած ըլլայ, ան իրենն է միայն, ինքն է այս աշխարհիս մէջ անոր պնդտպանը և երկնից մէջ Աստուած:

Թաջորդ մենախօսութիւններուն մէջ խօսք առնելով կը խօսին երկու հակառակ կողմին փաստարանները ու ընդհանուր դատախազը: Այլեւս սրտի և հոգիի խնդիր չիկայ: Ամբողջ միտքն է գործողը: Լնդդիմախօս պերճախօսութեան, դատաւանական կրկէսի գլխամարտն է, ուր յաճախ բերանը կը ստէ՝ ինչ որ սիրտը պիտի համահասէր:

Այս յարգելի անձերուն երկու ամբողջ գլուխ յատկացնելով, հեղինակը զգացնել կուտայ թէ անհոք որքան յորդարեւոր պերճախօսներ են՝ եթէ ոչ չատախօս:

Հեզնոյ երգիծանք մը, դատական արահներուն և ներքնայիններուն մէջ ծերացած իրաւագէտներուն և փաստաբաններուն հասցէին ուղղեալ, որոնք յաճախ կը թեմանան իրենց յանձնուած պարտականութեանը մէջ, փոխանակ ճշմարտութիւնը փայլեցնելու, արդարութիւն յաղթանակել տալու՝ լարուած մեքենայի մը նման իրենց հոնաորական ճշին թափ անուած կը ձգտան: Սոսնալով կարեւորագոյնը, որ ըսել է պաշտպանեալին դատը:

Որովհետեւ այդքան պերճաբանութենէ՝ յետոյ, իրենց համար դատը փրկուած կը նկատուի, թէպէտ ո՛չ ամբաստանեալին համար: Ինչպէս որ պիտի զուրիցէր խղճամբար վրիթառոյթն ալ. «վրիթառութիւնը յաջող: այլ հիւանդը մեռած»:

Այս ջատագովական ձառերը աւելի ծիծաղաշարժ և դժուարամտաբար վիճակի վերածելու դիտումով, հեղինակը լանին վկայութիւններով, դատական ակնարկութիւնով քանակը խժողած է:

Ունկնդիրները՝ այդ բառերուն, հճերուն և ունեւ-

ցիկ պարբերութեանց ողողումին մէջ խորասուզուած, կը մոռնան անիրաւեալը և կը ծափահարեն չարագործութիւնը, զոր այնքան ճարտարութեամբ ատենաբանը, կուռ տրամախոհութեամբ, թեթեւացուցիչ դէպքերով և ստէպ ալ իմաստակութեամբ, նկարագրած էր ո՛չ թէ իբր ճշմարիտ չարագործութիւն, այլ անոր մօտ, լաւ և ցնորքի մը, խելայեղութեան վայրկենի մը ակամայ գործուած յանցանք մը, քանի որ անոր գլխաւոր չարժանութիւն՝ բարի տրամադրութենէ մը դուրսուած էր. թերեւս սխալ դատողութիւնով ուղղուած, որով իր անձին բարութիւնը մտածած ժամանակ, մոռցած էր որ ուրիշին չարք մը կը գործուէր:

Այս անգրաւքով Յրանչեքիին, իր պատիւը փրկելու համար, ճարագործութեան մէջ թաւալած էր:

Պերճախօսը պա կերպով չարագործութիւնը և վարդապետին ի նպաստ ջատագով ապարանութիւնը կը վերածէ մտաւորմբ. կ'ընդունի լսարանին հաճութիւնը և ծափահարութիւն անոնցմէ՝ որոնք հապէս ոչինչ հասկցան:

Հեզնոյն կը՝ անգամ մը եւս կը հաստատէ որ, յաճախ փաստաբանը՝ ինչ որ իր խորանկութեանը չէ կրցած տալ անոր երկայնութեանը ջանացած է տալ:

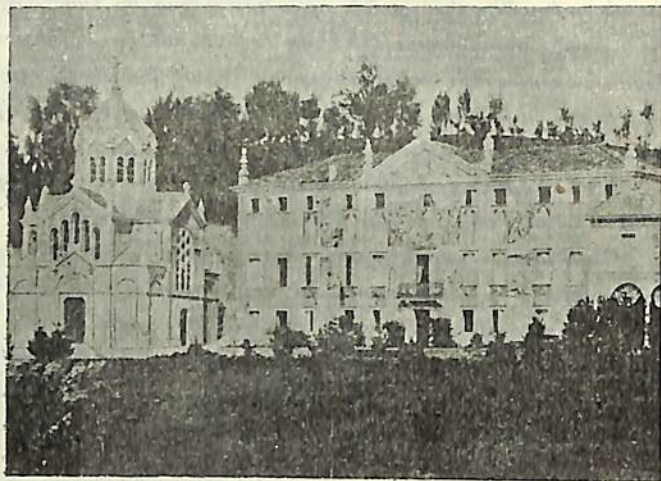
Բայց ամենաուշագրաւը, մարդկային և կրօնական փոխտփայութեամբ խորիմաց դրուագը, Ինքնովկենտիոս ԺԲ. Պապին մենախօսութիւնն է:

Մեծարգոյ ձերունին, իր եկեղեցական գերագոյն ատենանին ներկայացուած դատին բոլոր մանրամասնութիւնները քննել և յեղյեղելէն յետոյ, միտքով Աստուծոյ կը վերանայ, ճշմարիտ թելադրութիւնը ունենալու համար:

Որովհետեւ Յրանչեքիին կեսիքը, բերնին մէկ խօսքէն կոխուած էր: Ուստի կ'զգար նաև՝ կքած ուսե-

բուն ճնշող, այդ անդրբուսի վճռին ծանր պատասխանատուութիւնը :

Սակայն իր դատողութիւնը, այդ գերադոյն օգնութեան աղբիւրէն տառցած թեւադրուածով, ըստ բաւականի լուսաւորուած չի տեսնուում, դահէն վար կ'իջնէ և կ'երթայ դողդոջ թեւերով եկեղեցական հին ժամանա-

Ազոլօ, Մուրաս-Ռաճայեւան վարժարան

կազմութեան հատորները թղթատելու, որոնց մէջ անտարակոյս պիտի գտնէր, երկար փորձառութենէ հետեւած, զինքը առաջնորդելու կարող պայծառ լոյսը :

Այս հետազոտելու միջոցին, Իննովկենտիոս, իր թուականէն շատ դարեր առաջ տեղի ունեցած զարմանալի դէպքի մը կը հանդիպի : Կը գտնէ, ճիշդ ու ճիշդ իր դահին վրայ բազմած Յօրմօզա Պապի մը դէմ արծա-կուած սոսկալի վճիռը :

Այս կրօնապետին օրով, Քրիստոսի Եկեղեցին անկանոն չփոթութեանց մէջ խռովուած ըլլալով, Յօրմօզան՝ վիէն քաղաքին մէջ հրամայած էր որ Սիւնոդոս մը գումարուի (892) :

Իննովկենտիոսի գտած այդ վճիռով, վախճանած Յօրմօզային մարմինը, թաղուած տեղէն հանուած, պապական աթոռին վրայ կը բազմեցնեն և դատաստանը տեսնալով, կը վճռեն մարմինը Տիբեր գետին մէջ նետել :

Յաջորդ տարին՝ նոր վճիռ մը կը խզէ այս սոսկալի դատակնիքը և Պապին մարմինը կը վերադառնայ իր դադաղին մէջ հանգչելու : Սակայն այս հանգիստն ալ քիչ պիտի տեւէր . Յօրմօզայի հակառակ կուսակցութիւնը վերստին գլուխ տուած՝ կը խախտեն անոր դիրքը : Անիծեալ կը հռչակուին անոր կեանքին մէջ տուած դատավճիռներն ու կոնդակները : Յօրմօզա անգամ մը եւս կը դատապարտուի : Սակայն ասով ալ խնդիրը չի լինար և զարմանալին այն է որ վերջին դատավճիռ մը ո՛չ միայն Յօրմօզան իր առաջին վարկին և յարգին մէջ կը վերահաստատէ, այլ նաև սրբոց կարգը :

Արդ՝ Իննովկենտիոս ԺԲ. կը խորհի . այս դատաստաններէն ո՞րն է ճշմարտը :

Որո՞ւն մէջ Աստուծոյ խօսքը մարդկանց յայտնուեցաւ : Պապը՝ այս դժուար հարցումին հանդէպ վարանա-կան կը մնայ : Սակայն, այսուհանդերձ այս եղական դէպքն ալ իր բացատրութեանը կը կարօտէր :

Արդարեւ Իննովկենտիոս ԺԲ. բաւական խոկալէն յետոյ, հետեւեալ եզրակացութեան կը յանգի . թէ իր նախորդը, որուն ըստ հաւատոյ սկզբունքին իր գործած մեղքերուն հաշիւը տալու համար միայն վերջին դատաստանը սահմանուած էր, որքան ալ որ մեռնելէն վերջը մարդիկներէն դատապարտութիւններ կրած էր

այդ բոլոր վճիռները Պօրժովայի մարմինը արտաւարած էին և երբէ՛ք անոր հոգին։

Ծերունի Պապը այս յաջող և խորիմաստ բացատրութենէն ոգեւորուած և խրախուսուած . «Հասա ուրեմն, ինքնիրեն կ'ըսէ, քուկին խղճմտանքիդ վըստահ'։ և երբ վճիռ մը արձակելու գերագահ դիրքին մէջ՝ դքեղ տեսնես, յանուն Աստուծոյ խօսէ՛, կամ անճողոպրելի ճակատադրական վճիռը տո՛ւր ու հրելով նեւէ՛ դողդոջ եղկելին սոսկալի խաւարին մէջ, կա՛մ ձեռքդ անոր կարկառելով՝ զայն դէպ ի լոյս վերադարձուր»։

Ահաւոր՝ դատարկութիւնք . որովհետեւ մարդ էակը, յանուն Աստուծոյ խօսելով, իր նմանը անկարող դատողութեանը խաղայիք պիտի ընէր։ Այլապէս՝ արարածի մը կեանքը, Աստուծոյ անունով խօսելու արտօնուածի մը խօսած պահուն, անոր խղճմտանքին յօժար կամ անյօժար տրամադրութենէն կախում կ'ունենար։

Ո՞րն է ուրեմն կենցաղին իմաստը, նպատակը։ Միթէ մարմինն ալ չունի՞ իր որոշ պաշտօնը, նախախնամութենէն տնօրինուած։ Այս խորհրդածութիւնները կը ցընցեն ձերունի Պապին էութիւնը և իր մէջ կը զարթոնու մարդկութեան զգացումը, ապրիլը՝ որ Աստուծոյ տուրք է։

Եւ այն միւս իրականութիւնը, որ մարդուս խղճմտանքը՝ շատ մը պայմաններու, հանգամանքներու և օտար ազդումին ենթակայ կը ծփայ։

Վերջապէս մարդ ի ծնէ սխալական է. և իր սխալումին մէջ, երբոր Աստուծոյ անունով խօսի, վճիռ տայ, կրնայ շատ անգամ անարդար գործել։

Ինչուկենտիտի միտքը այս անգամ բոլորովին կը պղտորի, և կը յիշէ որ անսխալական Պապ ըլլալէն առաջ ինքը իբր սխալական մարդ ապրած էր։

Մի գուցէ այս անգամ ալ սխալէր. բայց եթէ սը-

խալէր իր տղիտութեան պատճառով պիտի ըլլար, որմէ՛ մեղք մը չէր կրնար ծնիլ, այլ միայն անհատնում լիշտ։

Ուստի կը հաւաքէ քոլոր իր մտաւոր և հոգեւոր գորութիւնները՝ ներքին ատեանի մը, ասով Աստուածն ալ իրմէ աւելին չէր կրնար պահանջել. քանի որ Ան՝ մարդկանց գործերը, դիտաւորութենէն կը դատէ և ո՛չ արտաքին երեւոյթէն։

Մարդկային բոլոր կարողութիւններով բաղկացած այս ատեանին ձեւանալէն վերջը՝ կը դիմէ իր նախաւորեալին, զոր Պապ ըլլալէն առաջ մարդիկ ճանչցած և գնահատած էին, Անտօնիօ Պինեադէլլի անունին ներքեւ, աւելի կարող դատաւոր քան Ինչովկենտիտի ԺԲ.ը, քան բոլոր իրեն՝ առաքելական պաշտօնին նուիրուած Պապը, քա՛ն նոյնիսկ Աստուծոյ լուսաւորուած, հոգեոյն շնորհքներով օժտուած, Բրիտտուի փոխանորդը։ Ուրեմն ինքը միայն ի վիճակի էր Գուիդոյին մեղապարտութեան պատճառները բացատրել և տալ դատաւճիռը։

«Ուրեմն, Անտօնիօ Պինեադէլլի, իմ վաղեմի ան-
«ձըս, դո՛ւն որ երկար ատեն պապութեան պաշտօնը
«չի կատարեցիր, այլ երկար տարիներու ընթացքիդ մէջ,
«գայրոցէն սկսեալ, մենարանի կեանքիդ մէջ, առաջնորդ
«գարանին պաշտօնիդ ժամանակ և օտար պետութեանց
«քով նուիրակութեանց առթիւ, ջանացիր Աստուածն ու
«մարդիկը ուսումնասիրել։ Դո՛ւ, այն բաղմախիսատ հին
«օրերուն զօրեղ բնաւորութեան տէր անձը և ո՛չ թէ
«այս ալեւոր, յուսկ զառամութեամբ քայքայուած մար-
«մինը։ Դո՛ւն, ո՛չ Պապ, այլ պարզապէս այն երեւմիկ
«կենցաղասէրը, անկողնակալ նկատուած հետազօտողը,
«պիտի ընդունի՞ս, դուն, միակ անձը որուն ըսածին կրը-
«նամ հաւատք ընծայել, այս իմ յետագայ եսս, արդի-
«Սրբազան կրօնապետը, հարցափորձութեան ենթար-
«կել, լսել անոր դատը և քննադատել անոր գործերը»։

Իր այդ պարզ մարդկային եսին ըրած, Քրիստոսի փոխանորդին դիմումէն պիտի ծագէր այն լոյսը, որ ամենամութ անկիւններուն մէջ փարածուելով, իր լուսաւորութեան մէջ ամբողջ մերկութեամբ երեւան պիտի հանէր խորամանկ ու վատթար Գուլիգօ մը, գայլ և աղուէս միանգամայն, նենգ, խոտան, խելայեղ և մարդասպան, հետեւաբար դատապարտութեան արժանի:

Անտօն Պինեադէլլին մարդկօրէն արձակած այդ դատաւնիքին պահուն, Սրբազան կրօնապետին աչքերուն առջև կուգայ կը կանգնի Կապօնսաքքիին նկարագիրը, առանց կրօնաւորի սքեմին, իբր անձնութեան մարմնացում, պատրաստ Աստուածային առաջին հրամանին, արդարի մը թիկունքին դիմելու:

Անիրաւեալ կանոնիկոսին վեհանձն օրինակին յիշումը կը վրդովէ ծերունի Պապը: Կը վերսկսի հոգեկան յուզումն ու ներքին պայքարը:

Ինչո՞ւ չի յանդգնիլ աչքերը սեւեռել դէպի այն բարձրագոյն լոյսին որուն մէկ նշոյլէն գոյացած է մեր իմացականութիւնը: Կը խորասուզուի աստուածաբանական և փիլիսոփայական խորհրդածութեանց մէջ, փնտրուելով մարդու ծագումը, ծագման պատճառն ու նպատակը, անոր պարտականութիւնները, կատարելիք յեղաշրջումները, մութէն դէպի լոյս, չորէն դէպի քարին, անկատարէն կատարելին:

Այլ եւս լուսաւորուած է միտքը, պարզուած՝ իր դատողութիւնը: Պօմպիլիան կորսուած չէր և կարելի էր փրկել նաև Գուլիգօն, ճիշդ այն ապագային մէջ որ այս փոքր աշխարհէն մեկնողներուն համար յառաջագէտ նախասահմանուած է: Մարմինը անցաւոր է, ջանանք հոգին փրկել՝ որ չի մեռնիր: Անոր նորանոր փորձեր կը մնան կատարուելիք: Բայց անհրաժեշտ պիտի փրկուի:

որովհետեւ ինչպէս ամէն վերածնունդ դէպի վեր կը բարձրանայ, այսպէս ալ ամէն կայլակած նշոյլ՝ իրեն անօտրութեան համեմատ, պիտի վերանայ՝ աստիճանէ աստիճան, միշտ աւելի բարձր, մինչև որ համնի գերագոյն Սիրոյն:

Հոգեկան այս վսեմ հրճուանքի միջոցին, միտքը կը դառնայ մարդկութեան գործած զեղծումներուն, անիրաւութիւններուն: Կը տեսնայ Քրիստոսի թողած մարդասէր վարդապետութեան եղծումը: Ու աւելի իր սիրտը կ'արիւնոտի դիտելով որ այս դէպքին առթիւ Աստուծոյ պաշտօնեաները թերացած կը գտնուէին իրենց սրբազան պարտականութիւններուն մէջ:

Կեանքին բուն նպատակը ու անոր առաջնորդող ճանապարհը ուսուցանելու համար կարգուողներն էին որ զաղիր տիղմին մէջ ինկած կը թաթաւէին, ինչպէս Առէցցօյի Արքեպիսկոպոսը, սանդալաւոր խոստովանահայր կրօնաւորը և այն զղջացած մայրապետները որոնք հաւանականաբար դրամական հատուցումի մը ակնկալութեամբ, կամ իգական նախանձէ մղուած, հարստահարելով չարչարած էին անմեղ մայր մը, անոր ձեռքէն ջանալով կորզել զաւակը:

Իննուկենտիոս, այլ եւս սրտաբեկ կը բացագոնէ:

Այս եր ուրեմն դարեւու հասուցած արդիւնքը, յորմեհեհե Քրիստոս մարդկութեան համար խաչուեցաւ ինչ անդունդի մէջ զահալիծած էին Քրիստոնեաները:

Բայց պատկառելի ծերունին չի վհատի երբեք. սովորական արեւմուտք մըն էր, որմէ հետեւած էր խաւարը, կարծես կեանքը դադրած: Վաղորդեան արեգակը պիտի վերադառնար խաւարը փարատելու՝ ճառագայթարձակ իր լուսաւորումովը:

Այս խորհրդածութիւններէն յետոյ Գուլիգօի յանցա-

ւոր ըլլալուն բոլորովին համոզուած՝ կը հաստատէ անոր ժանտեան դատաւճիւր միշտ այն յոյսով որ իրեն այս անակնկալ որոշումը, դատապարտեալին սրտին զղջման զգացումները արթնցնելով, անոր հոգին փրկուէր:

Եւ հետեւեալ սքանչելի բաղդատութիւնը կ'ընէ.

«Անգամ մը, Նաբոլի մէջ, խաւարաբոր գիշերի մը հանդիպեցայ, սննդակտր կարծես իմ շուրջս վերջացած էր, ո՛չ երկինք կար, ո՛չ ծով, ո՛չ աշխարհ: Բայց գիշերուան աղջամուղջին մթանքը յանկարծ փայլատափումէ մը լուսաւորուեցաւ: Թունդ ի թունդ որստումներ որոնց չտոկալով երկիրը կը սարսէր տեսնուած լեռնաշղթաներուն ամբողջութեան մէջ: Քաղաքը հո՛ն տարածւած էր, իր տուներով, պողոտաներով և պաճներով: Եւ ծովը արծաթափայլ երեւան կուգար, առանց մեռելական պատանքի՝ ուրուականի մը նման: Իցիւ թէ այս տեսակ Արդարութիւնը փայլակնանման երեւնար: Եւ Փուլիդոն վայրկեան մը զայն նշմարած՝ փրկուած ըլլար:»

★

Ահա՛ այսպէս, երեք դար առաջ քննուած Պրանչէսքինիի մը դատը, Ժ.Թ.րդ դարու մեծանուն քերթող-հոգեբանէ մը կը վերաքննուէր, ղետեղելով Արդարութիւնը իր ճշմարիտ լոյսին, թողնելով անոր ստուերածագումին մէջ մարդկութիւնը տառապեցնող ընկերական կազմակերպութեան թերութիւնները:

Ասով ալ չի բաւականանալով, խորաթափանց կ'իջնէ այդ լոյսին և շուքին ստորաբաժանումներուն: Եւ վեհարուեստ կարողութեամբ կը յաջողի արտափայլեցնել ճշմարտութեան ազնիւ ու գերազոյն յատկութիւնները՝ իբր լուսադեղ հակապատկեր ստուերին մէջ չարանութեղ կեղծիքին և կարգ մը անյագ ու հրէշ կիրքերուն:

Եւ յանի՛ր բազմավրէպ դատապարտումներ կը տեսնուին: Աղջամուղջի խաւարին մէջ՝ քանի՛ ուսերնէն մահացած դո՛ւնր: Զախճախուած ամբողջ կեանքեր՝ որոնք կ'անդիտանան իրենց երջանկութիւնը թունաւորող ձեռքը: Եւ պապերու սխալներ՝ որոնք կը շարունակուին տակաւին: Ու այն հաւաքական ոճրագործութիւնները՝ կանխամտած խորհրդով կազմակերպեալ, որոնք բովանդակ ուղղութեան մը դարեւոր կեանքը կը խզեն, զայն անհետացնելու գիտումով: Ուրովհետեւ անարգ ու ստորին ծնածը, լսեթով կը նայի իրմէ բարձր ու գերընտիր նկարագրի տէր եղողին, զոր չի կրնալով հանդուրժել, ո՛չ ալ նուաճել, կը դաւաճանէ անոր կեանքին դէմ մինչև որ յաջողի զինքը շարունակ ստորակարգող այդ բարոյական գերիշխանութիւնը ոճիրով մը ջնջել:

Սակայն Բրանչինգ հասարակութեան հետ չի զբաղիր, անոր բոլոր հոգը անհատին համար է. գորալինել անոր նկարագրի, որպէս զի ամէն պարագայի մէջ ան անայլայլ պահէ իր հոգիին վսեմութիւնը. միշտ անկախ, աչքերը դէպի ապագան սեւեռած ընթանալ սիգաճեմ, անտարբեր իրեն դէմ արձակուած խճճող բանբասանքին և չարամիտ քննադատութեան:

★

Մասանին եւ Մաեխանրին պարունակութիւնը դեռ աւելի ազդեցիկ կը տպաւորէ, մտածելով որ ճիշդ այս օրեր Հոռմայ եղունադատ ատեանը նմանօրինակ պրծալի ոճիրով մը կ'զբաղի: Ասոր գլխաւոր անձերը դարձեալ ազնուական դասին կը պատկանին:

Արդարեւ դարերը մարդկութիւնը չեն բարոքած, պիտի բացազանչէր անգամ մըն ալ Խննովչենտիոս Ժ.Բ. եթէ Քսաներորդ քաղաքակիրթ կոչուած ընկերութեան մէջ վերադառնար:

Փոխանակ Ֆրանչէսքինի կոմսին, պիտի գտնար գայլ ու աղուէս, միանգամայն անարգ ու մարդասպան Բառօն Պատէռնօ մը՝ բարեձև սպայ ազնուորեալին ակումբները յաճախող Ադօնիս մը:

Պիտի գտնար, փոխանակ ծնողքը անծանօթ Պօմպիլիային, պալատական իշխանուհի՝ կոմսուհի Տռէգօնը, գեղանի այլ դժբախտ կին մը, լքեալ ամուսին՝ որ զինքը

Ագօլօ, Ս. Աճնա եկեղեցի

հրապուրող մնանկ ու խաղամոլ ազնուականին սիրոյն կը զօնէ կնոջական արժանապատուութիւնը, մօր մը սուրբ պարտականութիւնը, բարձրաստիճանի դիրքը, վերջապէս ինքն ալ ողջակէզ՝ կը զոհագործուի նոյնիսկ իր պաշտօնին ձեռքէն:

Իննուվկենտիոս այս առթիւ ոճրագործութեան դրուածն է գործադրումին մէջ միայն տարբերութիւն մը պիտի ստուգէր: Որովհետեւ Գուլիօն, գողի պէս ծրար

տեսլ, արբանեակներով գիշեր ատեն կը մտնայ և կը կատարէ ոճիրը: Թերեւս սիրտը չունեցաւ ինք իր ձեռամբ Պօմպիլիան սպաննելու, թողով այդ պաշտօնը արբանեակներուն — ինչպէս որ քսաներեք վէրքերը ապացոյցներ են — և ինք փութաց իր վաղեմի վրէժը կոմպարիններուն անձին վրայ լուծել:

Պատէռնօն տարբեր է, աւելի նրբացած. արբանեակի պէտք չունի, այլ դրամի: Տուած սիրոյն իրր տրիտուր՝ եթէ այս անգամ ալ իշխանուհին չի հաւանի իր ըրած պարտքերը վճարել, որոշած է զայն սպաննել և յետոյ՝ թերեւս, մահափորձ մը կատարել իր անձին դէմ:

Սակայն աղուէսը, կոմսուհիին համար ուրիշ զէնք և իրեն համար ուրիշ յատկացուցած է:

Պատէռնօն մութին մէջ ալ գործելու հարկը չզգար: Հռոմի ամենապայծառ միջոցին, ժամադիր կ'ըլլայ. ո՛չ թէ քաղաքէն դուրս, այլ անոր բաղձամարդ սրտին մէջ, ամէնուն քե ին տակ:

Պանդոկի մը սենեակին մէջ, գայլի նման կ'սպասէ իր զոհին, որ գառնուկի նման կուգայ միեւնոյն գետեղրին վրայ իր ծարաւը յագեցնելու:

Խեղճ կոմսուհի, կ'անդիտանար թէ սիրահարին տըւած ժամադրութեանը փութալու համար՝ իր կեանքին վերջին անգամուան կառքով շրջադայութիւնը պիտի ըլլար:

Փոխանակ տարիածուն՝ պիտի գտնար հո՛ն, թէ՛ համբոյրը չրթանցը վրան պատրաստ և թէ՛ դաշոյնը թեւնոյն մէջ անդիմակ մարդասպան մը:

Սիրատուոր համբոյրներուն փոխարէն՝ պիտի ստանար դաշոյնի վատ հարուած մը, որ մէկ անգամէն պիտի անջատէր անոր սիրուն գլուխը վտիտ սարմինէն՝ թողնե-

լով զայն անկենդան արիւնով լճացած մեղապարտ սաւա-
նին վրան :

Չարագործ կամ բարեգործ՝ մարդը նոյնն է միացեր :
Խնդիրը՝ երկուքին ալ կիրաւման նրբութիւնն է՝ որով
արդի ընկերութիւնը կրնայ խրոխտանալ :

Զինքը կրթողք մամուլն է, որուն էջերուն մէջ դժ-
բախտաբար չարագործութիւնը աւելի տեղ գրաւած է
քան բարութիւնը :

Եթէ մարդս իր կեանքին մէջ կարեւոր դեր մը կա-
տարած չէ և աննշան մտնելու ցաւը կ'զգայ, կրնայ դի-
մել չարագործութեան :

Բրաւնինգ՝ իր հարիւրամեակին առթիւ մի քանի
օրաթերթերուն հազիւ երկու սիւնակը կրցաւ վաստկիլ :
Մինչ Պատէնսօն՝ ամէն օր անոնց երրորդ երեսը գրա-
ւած է. մանկութենէն սկսեալ իր կենդանագիրներով
ծեփուած՝ ամեն դիրքով և տարադով :

Միթէ աւելի շահեկան պիտի չլլա՞ր Բրաւնինգի և
Բառուէտի նամակներուն հրատարակութիւնը, քան Պա-
տէնսօյի և Տօբիգօնի փոխադարձ նամակագրութիւնները,
որոնց ընթերցումը, չարին միտող մատղաշ մտքին համար,
սքանչելի դասեր կրնան համարուիլ : Թէ մարդը ինչ
կերպ տակաւ առ տակաւ, կինը իր դիւթանքին մէջ քա-
շելով կը կեղծէ՝ մինչև որ ոտքը իր զո՞նի պարանոցին
վրայ կոխէ, որմէ ետքը ան կը դառնայ մարդուն համար
սիրոյ կամ դրամաշորթութեան աղբերակ մը՝ ստիպեալ
հոսելու մինչև որ ցամքի :

Աղջիկներն ալ այդ թերթերուն մէջ հրատարակուած,
կոմսուհիին գրած նամակները կրնան սերտել և օգտուիլ
անոնց սիրային բացատրութիւններէն, նոյն թերթին չոր-
րորդ էջին մէջ յատկացեալ սիրային կարճ թղթակցու-

թեանց պարագային : Որովհետեւ մոռնալու չէ որ մա-
մուլը, ինչպէս կալուածատէրին, հարուստին և սպասա-
ւորին այդ էջին մէջ յատկացուցած ծանուցումներով ա-
նոնց մեծամեծ ծառայութիւններ կը մատուցանէ, նոյն-
քան՝ իր այդ հաճոյակատար սիւնակովը, սիրահար սըր-
տերու համար թանկազին Հերմէս մըն է :

Սակայն միտալին հակառակ կողմն ալ կայ :

Բարեգործութիւնն ալ նրբացած է իր գործեակեր-
պին մէջ : Իր նահապետական ձեւէն ելած վեհանձնու-
թեամբ կը փառաւորուի : Մարդասիրական ձեւքը՝ ամէ-
նուն առիթով՝ բազմակողմանի յայտնութեամբ, կը ջա-
նայ ընկերութեան կրած վէրքերը դարմանել : Ըլլա՛յ
մեծանձնութենէ կամ մեծասիրութենէ դըրեալ, բոլոր
այդ բարեգործական հաստատութիւնները, մէկ աղնիւ
նպատակի կը ծառայեն, այսինքն՝ աճուն չարութեան
աղէտներուն հակակշռել : Ուստի հաւասարակշռութիւնը
նոյնը կը մնայ. բարին ու չարը մարդուս հետ անբա-
ժան, կ'աճին կը նուազին ընկերութեան մտայնութեան
ելեւէջին հետեւելով, մի՛շտ նոյն չափով, երկկողմանի
քանակութեամբ՝ զորս երկու կողմէն եթէ ջնջելու ըլ-
լանք, պիտի դաւնանք որ մարդկութիւնը շատ չէ փոխ-
ւած, ինչպէս կ'ըսէր Իննովկենդիոս ԺԲ. որմէ ետք Բրիտ-
տոս խաչուեցաւ :

★

Այս երկու դերագոյն հոգիներուն, Բրաւնինգի և
Բառուէտի սերտ միութեանը ցոյց տուած տեսարանէն
ասլշահար, անոնց քերթողական աւելնէն ծովացած ու՛-
կէանին մէջ պահ մը տարուբեր ծփծփալէն յետոյ, ճիգ
մը թափած կը դառնամ Աղօլօ՝ ուրկէ մկնած էի : Այն

առանձնական նկարագրեց շրջանակին մէջ, որուն համար պուէտ մը երգած է .

Dove non giunge pellegrin se non smarrito.

Եւ դարձեալ Բրաւնինգի գծած շաւիղին հետեւած պիտի ըլլամ, քանի որ ինք ալ՝ պանծալի ասպարէզի մը փառքն ու պսակը քաղելէն յետոյ, մահէն տարի մը առաջ, կը վերադառնար երիտասարդութեան հասակին մէջ թողուցած նշանահարին :

Կուգար վերջին անգամ Ազգայնաբան հովուներգական տաղերով օրօրուիլ, գեղանի Կատարինէ դէխոյին կէտ աքաղաղալին մէջ, ուր սոխակներու գեղգեղը տակաւին չէ խանդարուած շողեկառքին սուլումէն :

Նահապետական կեանքն է՝ գրեթէ կղզիացեալ, հեռո՛ւ կեդրոններու աղմկայոյզ ժխորէն :

Բրաւնինգ՝ իր այս վերջին այցելութեանը, ո՛չ մի փոփոխութիւն նշմարած ըլլալու է : Այդ թուականէն ի վեր ալ, հոս ոչ մէկ փոփոխութիւն տեղի ունեցած է . բացի Բրաւնինգին անցքին թողած բարեբար հետքէն :

Խնչպէս բարբարոս խուժանը, անցած տեղին մէջ սուգ ու աւեր կը սփռէ, ընդհակառակը նշանաւոր անձերուն քայլափոխէն միշտ բարիք մը կը ծնի :

Բրաւնինգին զսւակը իր ծնողացը թողած յիշատակները ջանացած է վառ և անանց վիճակի մը վերածել :

Գործերի դեղակին աւերակներուն վրայ, հօրը յիշատակին աշտարակ մը կանգնեց : Պիպպայի մանարանին ի յիշատակ ասեղնագործութեան և մանեկու աշխատանոց մը հաստատած՝ ձիշտ այն ճամբուն վրան որ Մայիս 7էն ի վեր Բրաւնինգի անունով կը կոչուի : Նոյնը գործած է Ֆրանկլին մէջ . գնելով այն տունը ուր ծը-

նած էր և այն տեղերը ուր մօրմէն յիշատակ մը կը խօսէր իր սրտին :

Ահաւասիկ զսւակ մը որ եթէ իր ծնողքին արժանիքը չէ ունեցած, գէթ տարբեր արժանիք մը ունեցած է մշտապէս պահելու անոնց թողած վարկն ու համբաւը, որուն փայլէն ինքն ալ կը ցոլանայ :

Յուզուած հողիով այն իմ դարձիս ատեն պիտի չի մոլորիմ անշուշտ . ինծի շատ ծանօթ վայրեր են, մանկութենէն ի վեր մաերիմ :

Ճանապարհը աչքիս տուեալ է, մէկ գծի վրայ ուղիղ, ճատրակի ձև արօհուած կանաչ ու բոսոր տափաքակին մէջ երկար, դեղնորակ :

Դաշտածովն է, առանց ջրային մակերեսի, այլ անոր չափ կապուտակ և ծովածաւալ, մինչև որ երկինքին հետ ժխանայ : Որքան խորհրդաւոր և որքան նկարագրեղ . նա մանաւանդ երբոր Բրէնտայի և Պիպպայի գոլորշիները գան տարածուին գորշ թիւերով, որոնց անօր թանձրութիւնը ծակելով դէպ ի վեր կը սլանայ Սան Վիտայի զանգակատունը . Ռիէդէյինը, անոր ետին դիտանոցի նման՝ արեգակին վերջածայրներէն նարնջագոյն լուսաւորուած :

Անսահման է հորիզոնը, լայնափիւռ : Աչքը անարգել կը շարունակէ հեռանալ դէպի հորիզոն, որ միշտ խոյս կուտայ . կ'անցնի Կաստել Ֆրանկոն՝ աղօտ ուրուագծով մը ցցունաղարդ, որմէ անդին դեռ անջրպետ տափարակ՝ փոքրիկ բիծերով խայտաբղէտ : Շինական երգիքներ են, ծխնելոյզներ՝ որ բարակուկ կը միանան : Կը ձուլուին գոյները . դաշտածովը նախընտրելի երեւոյթն է ստացեր : Կը խորանայ յատակը, գնդաձեւ կ'սկսի աչքէն խուսափիլ, այլ միշտ անծիր : Այսինքն՝ ունի վերջին ըրթերանդ երիւզ մը . իբրեւ թէ Սրբաբնի կապոյտ գրեւը,

որով հորիզոնական գիծը սահմանած լինէր: Լազունան է ա՛ն. Վենետիկի մշտատատան ջրերուն կապոյտը: Փալ-փլունկներ կը շողան հոն, նորածագ աստղերուն կարկաշտ նման, ոսկեգոյն:

Աղբիականի թագունիին աղամանդակուռ թաղն է բռնկեր և կամ սատախագեղ լաստախայտին ցոլքերն են, որուն վրան աղօտառեսիլ՝ Ս. Մարկոսի նորակառոյց աշտարակը:

Սակայն բուն գեղը առաջին յատակին՝ հովտածորին մէջ կը բոլորուի: Թերեւս նախաջրհեղեղեան խառնարան մը, կամ այն բազմաթիւ առաղանձեւ լճակներէն մէկը, որոնք լաթուարդի պէս կը պճնեն Դոլոմիտեան վսեմ պատկերները:

Ջուրը ինքնին ճամբան կտրած՝ դէպ ի դաշտածովր հոսած է: Կարկաչուն առուակ մը տակաւին կ'անցնի այդ ճամբէն: Գարնանամուտէն առաջ արդէն սպիտակ ձիւնաբեկը ու դեղին դարնանածաղիկը անոր եզերքին վրայ բացուած էին. քիչ յետոյ մանուշակը երեւցաւ, իր գոյնն ու բուրումն հոն խառնելով:

Ձիւնատորափէն յետոյ, իջաւ ծաղկէ տարափը, նախ սպիտակ՝ վերջը վարդագոյն: Իջաւ նշենիին, սալորենիին ռոտերուն վրան: Կեռասը ատկէ նախանձած՝ ինքն ալ բացաւ իր ծաղիկները:

Արթնցաւ ընտ թիւնը. ծաղկեցաւ տմբողջ հովտա-ծորը. իր կողերով գոյնզգոյն, տանձենին և խնձորենին, ամէնքը մէկ փունջ կազմած: Ասոնց ներքեւի մարմանդն ալ իրեն սեփական ծաղկումին սկսաւ: Նարկիսի դեղին դաշտեր ձևացան, անմուռկի կապոյտ պարտէզներ: Տերեփուկն ու մարգարտածաղիկը, ծծմորն ու պտիկը իրարու մէջ ընդելուզեալ:

Աւելի դժուարին է զանոնք չի կոխելը, քան անոնցմէ ընտրելը: Կը թափառիս բուրաստանի մը մէջ: Դալար մարմանդը մէկ գաւաղանի հարուածով ծաղկազարդ գորգի մը փոխուած՝ երթալով կը բարձրանայ բլուրներուն գաղաթներուն տարածուելով: Ասոր ժամանկէն, կասկենին և ընկուզենին կ'արթննան, որոնց ընդդէմ՝ արեւմտքի դիրքով, սօսին, կաղամախը ու անուշահոտ կակիան:

Այլ եւս ամէն գոյն կարելի է նշմարել, կանանչին բոլոր զանաղանութիւնը: Վրձկնը, գոյնի զանգուժին մէջ պէտք չէ սխալի, այլ անոր ճիշտ տեղւոյն գիւտին և յարմարումին մէջ:

Գեղապարոյր այս ամբողջութեան վրայ, աջակողմէն Հայոց բլուրը և ձախէն Բրաւնինգի սարեանդակը:

Աղօլօ՝ այդ 230 բարձրութեան վրայ զետեղուած գիւտանոց մըն է, ուր ամէն կողմէն հասարակաց ճանապարհներ՝ անտառներու շուքերէն շրջելով կը հասնին, ամէնքն ալ զարնան եղանակին մանուշակի փունջերով շրջանակուած:

Ասոնց ամենակարեւորը՝ Կատիլ Ֆրանկոյէն հասնողն է, երբեմնի Պօստումեան՝ արքունական ճանապարհէն դէպի Լէչլուժ բերող ճանապարհը, որ քաղաքին ստորոտը հասած, անոր սլլ եւս աննշմար յիշատակներուն մէջէն կ'սկսի իր ծամածուռ վերելքը, մինչև բլուրին ծայրը բարձրանալով բլուրին Ղլխին իրը պսակ, ատամնաշարը թափած սուլածի նման կը բազմի ձերօն վերնաբերդը, թերեւս Եւկանեան դարէն մնացած: Իր բաղամակիւն հաստաբևաս կողերուն վրայ կուգան կոթնիլ քաղաքին շրջապարիսպները: Կիսակործան մարտկոցները բնակուած թեան վերածուած են, բազկոն ու մագլցողները անոնց

որմերեսին կպած : Թէպէտ խաթարեալ, այլ միշտ ահարկու է այդ բերդը՝ դիտելով քառասուն հազարամեղք ճառագայթումով, Պիպլէի և Բրէնտայի և դեռ աւելի հեռաւոր ընդարձակութեան մը, որուն արեւմտեան սահմանագլուխ կը նշմարուին Եւկանեան լեռները, վնեւտներէն առաջ այս գաւառին տիրապետող ցեղին անուանը միակ յիշատակը :

Ասելում (Acelum), միջնադարեան Ազիլում (Asylum), արդի Ազոլոն, Հռոմայեցեոց ժամանակ ունէր իր բաղնիքները, ջրմուղները, թատրոն, ամփիթատր ու տաճարներ : Ասոնք ամէնքն ալ հողին տակ թաղուած կը մնան, որոնց վրան նախ հաստատուեցան էծէլինի դարուն շինութիւնները և ասոնց ալ փլատակներուն վրայ փայեցաւ Գօրնէրի ժամանակին վերածնունդը :

Այդ դարէն մնացած են ճաշակաւոր սրածայր աւելոյտաձեւ լուսանցոյցներ, ցիւրկեալ քիւեր, նկարչագեղ ուսեր և ծխնելոյզներ : Լոմբարդէսքօ դարն ալ հոս աշխատած է : Ազոլոյէն քիչ հեռու, Մադէոի պալատին մէջ Պալլադիօյին ոճն ու ճաշակը կը գտնանք : Դեռ չեն մարած խաթարեալ պալատներուն ճակատին գունեղ տաժկանկարները : Կան ու կը տոկան տաճարին հին դարերու վերջին հետքերը, որոնց փճացումը շատ աւաղելի պիտի ըլլայ քանի որ դեռ կրնան ուրիշ Բրաւնինգներ ծնիլ և անոնցմէ ներշնչուիլ :

Բայց ելլենք անգամ մըն ալ Հայոց բլուրը որ յառաջացած դիրքով ինքն ալ դաշտածովին վրան սարեւանդեալ է, իբր առանցք շրջանակի գեղեցկութեան :

Այս անգամ համայնապատկերին մէջ կը մտնայ նոյն ինքն Ազոլոն : Յօռէստուցոյին վերելքը, Բրաւնինգի աշտարակին յանգած : Ասոր մօտաւոր կը տեսնուի լայ-

նանիստ հին աշտարակը և բաղեղապատ շրջապարիսպը, որուն կամարակապ մէկ դռնէն, քաղաքին արուարձանը արմկաձև շրջելով, կ'իջնայ մեր բլուրին ստորոտը քերելով, դարկվար մինչև Պանեան : Այս վայելուչ ելեւէջին վրայ կոնաձեւ կը տիրէ բարձրածուր վերնաբերդը՝ շրջահայեաց ամբարտակ՝ ամէն կողմէն տեսանելի :

Հիւսիսէն դէպի արեւմուտք և հարաւ պարզուած համայնապատկերը որքան հանճարելի՝ նոյնքան աննկարագրելի է, քան զի ժամէ ժամ իր անշարժութեան մէջ կը փոխուի :

Այս յարափոփոխութիւնը լոյսի և ստուերի հետեւանքով է : Ինչ որ քիչ առաջ, արեւին լոյսին մէջ լերկ ու անստուեր կ'երեւէր, հիմա տարբեր կերպագրութիւն առած է : Նորանոր շուքեր երեւան կուգան, գոգաւոր, երկարածիգ. նոր դառ ի վերակներ, լերանցամէջ ծործորներ՝ ամէնքն ալ պահ մը արագ արեգակէն միահաղոյն լուսաւորուած :

Այս գաւառին իւրաքանչիւր գագաթը — և ասոնց թիւը հազարին կը մօտենայ — իրեն ուրոյն տեսարանը ունի և իւրաքանչիւր բլուր՝ մէկէ աւելի տեսլակէտներ :

Սակայն Հայոց բլուրէն պարզուած համայնապատկերը անուանի է, առաջնորդ մատեաններուն մէջ իսկ նշանակուած : Ո՛րքան դէպ ի հարաւ տարածուող ծովացումը միօրինակ և անվրդով է, իբրեւ թէ ծովը լերան ստորոտէն քաշուած ու հեռացած լինէր, նոյնքան անոր հակառակ կողմի տեսքը ալետատան է և ներդաշնակ :

Այդ անջրպետին մէջ նախապահանց սառնամանիքը, իրենց սեպացեալ կատարները խոնարհեցնելով, աստիճանաբար կ'իջնան կը հաշտուին դաշտավայրին հետ որ ինքն ալ անոնցմէ ծնած է, ջրհատական խճաւաղէն ձեւացած,

զոր Պիավէն, Բրէնտան և մոլեզնոտ Ձիղմօնը թաւալելով բերած էին դէպ ի ծով։ Այս Դոլոմիտեան նախապահանգ վերջին հոյակապ ներկայացուցիչները՝ Կոսապան, Աէտտէ Կոմունիի և Կառնեան լեռնաբլուրները, հիւսիսային դիրքով իրր լեռնապարիսպ դիտանոյ կանգնած, հանդիսատես կ'ըլլան իրենց ստորոտը տեղի ունեցած լեռնական և դաշտական հաղարազդի վէտվէտումներուն։

Տեղագրական այդ ելեւէջը այնքան բարեհաջակ և գեղարուեստական նրբութեամբ գծուած է որ եթէ հակադրական չի լինէր, արհեստական յօրինուած մը պիտի անուանէի։

Շար ի շար բրդաձև բլուրներ՝ ոմանք լիրկ, ոմանք ծառախիտ, Իսիսի սաինքներուն պտկունքներն են՝ իրար մէջէն, մին միւսին վրայէն ծնած, որոնք պսակաձև շրջելով զիրար կը պարագծեն. տիտաններու կանդնած հողաբլուրներու կը նմանին, կամ աւելի եւս առուակներու արծաթ երկրով կապուած ուղտերամակներ՝ որոնք դէպի արեւելք կը չուեն ուխտագնացութեան։

Արդեօք քանի անդամներ, այս միեւնոյն բարձրաւանդակէն դիտելով մեր անմահ Ալիշանն ալ, իր կարօտալից ողջոյնը այդ կարկառակոյտ կարաւանին յանձնած է, որպէս զի առնեն տանին հայրենիքի նուիրական սաբերուն ու ձորերուն, որոնք չի տեսած սիրեց ու նկարագրեց, մենք ալ անոր տեսքին ու սիրոյն կարօտ։

Հաշտութեան և ներդաշնակութեան այդ պատկերին մէջ կ'ստուերագծուին դալարամարդ ծմակներ, ձորակներու և ծործորներու նկարչագեղ հանդիպումներ, յորդաբուլի ջրերու զովութենէն ուշտադալար։

Ջուրը ամէն կողմէն կը ժայթքէ, կը ծորէ։ Ապառաժը՝ բնական ձորակ է դարձեր. առուակներ իրար

կուգան կը խառնուին՝ խճաքարին վրայ կարկառուն, ամէնքն ալ դէպի Մուզօն դըդըչելով։

Աշխարհագրական քարտէսի հարկ չի կայ. բոլոր իր մանրամասնութեամբ գաւառը հոն տարածուած է։

Իւրաքանչիւր զանգակատուն՝ մէն մի գիւղ կամ քաղաքաւան։ Դէպի արեւելք՝ ուղտերամակներու հեռանկարը, Պիավէն անցնելով կը շարունակէ դէպի Վիտտօլիօ։ Սուլուլիկի ձախակողմնէ Մօնֆուժօն, Ծխան լեռը, հին խառնարան մը, անուը վրան։

Կոսապայի ստորոտին վրան կարգաւ՝ դիներեր կավալօն, բոլորչի տաճարովը նշանաւոր Պօսանիօն, որմէ առաջ Կաստէլկուկիօ. շարունակելով դէպ ի արեւմուտք Պատէոնօ՝ Յիէտտային առջև գեղեցկադիր, յետոյ Կոէսպան, Բօռսօ և այլք յաջորդաբար մինչև Բրէնտային ջրանցքը։

Գողարիկ ու մարմանդագեղ բլուրներու շարք մըն ալ Պաննանէն մականելով կ'անցնի Յոնտէն, կը հասնի Սան Մենօն, և Էժէլինօյի աշտարակին, որուն յիշատակները պեղելու եկած էր Բրաունինգ։

Տեղացիք դեռ այնպէս համոզուած են որ միջին դարուն այդ սոսկալի բռնաւորը, Սան Մենօնի և Աղօլօյի բերդերը ստորերկեայ հաղորդակցութեամբ միացուցած էր. ինչ որ ո՛չ միայն դժուար այլ անկարելի, նա մանաւանդ որ այս կարծիքը փաստող չի կայ կարեւոր ապացոյց մը։

Աղօլօյի և իր շրջականերուն բնութիւան գեղը նոյնքան հաճոյատեսիլ է ձմեռուան եղանակին։

Արդէն այստեղ բնութիւնը երբեք մեռելական վիճակ չստանար. կը թօթափէ մի միայն իր տերեւէ հանդերձ, երեւան հանելով իր տեղագրական բոլոր թա-

քուն հմայքը: Ձախազանցած պիտի չըլլամ բախում որ ձմեռուան տեսքը թերեւս աւելի գեղեցիկ է քան թէ ամառուան սաղարդախիտ երեւոյթը որուն մէջ բնութիւնը կը թաղուի:

Վանի տերեւաթափը շարունակէ, նոյնքան նորանոր գիւղեր կը ձեւանան, շինական տուներով կ'ողեւորուի, նոր շաւիղներ, արահետներ երեւան կուգան, ծմակնեքուն մէջ մանուածաւալ:

Վենետեան այս գաւառը հովուական բանաստեղծութիւն մը ունի. գեղարուեստին յարմարագոյն ծննդավայրը՝ նման այն ծաղիկներու տեսակին, որն որ իրեն յատուկ կլիմային և միջավայրին կը կարօտի:

Արարչութիւնը անտարակոյս իր մէկ զուարթ և անզբաղ վայրկենին ստեղծած ըլլալու է երկրագնաին այս կողմը, կամ Ալպեաններու զանգուածին յոգնաշխատ ձեւակերտումէն յետոյ՝ պահ մը հոս դադար առած, իր մէկ ժպիտէն հետեւեցաւ այս ամբողջութեան հիաղմայլ ներդաշնակութիւնը իբր գլուխ գործոց բնութեան գեղեցկութեան:

Այդ ժպիտն է որ ամէն տեղ կը փայլի տակաւին: Անոր մէջ օրօրուած և անկէ ներշնչուած են Վենետիկոյ դպրոցին մեծանուն նկարիչներն ու գեղարուեստաւորները:

Քանզի բաւական է որ մեր անմահ դիտանոցէն վերջին ակնարկ մը նետելով, ժօտաւոր հորիզոնին վրան նըշմարենք, Բասսաններուն, Ճիօնֆօնէի, Տէլվիզանի, Զիմադա Կէօնէլեանի և Կանօվայի ծննդավայրները:

Եթէ մտքով և աչքով հեռանանք, ուրիշ նոյնակերպոն չըջագծի մը վրան պիտի հանդիպինք, Տիցեանօի, Վէռօնէզի, Պատօվանինայի, Պօլէնօնի, Ուղլինէզէին և

կարգ մը երկրորդական գեղարուեստականներու ծննդավայրները:

Ասոնք ամէնքն ալ ապրեցան վերածնունդի այն լուսաշաւիղ դարուն և յաջորդ նոյնքան փառաւորներուն մէջ, երբոր մարդ բա՛ւ էր որ գրիչ կամ մուրճ ձեռքը առնէր ինքն ալ ստեղծող մը դառնալու համար:

Ազոյօ, 31 Մայիս 1912

Վ Ե Ր Ձ

